

fere gregibus infimis; et quia Babylon exusta erit in tumulum aridum, nec herbas aut graminis proferet.

Arabum pre aliis meminit, tum quia Arabes sunt pastores pecorum, ut dixi; tum quia Arabia Deserta vicina est Chaldaea. Hoc vaticinum etiam numerum perdurat, et experientia liquet. Narravil mihi Rome vir eruditus et religiosus, qui recenset illa loca peragravil, ruinas Babylonis etiamnum certas, easque ingentes et immenses, et extendit ad tres dictas, esequae planis desertis et desolatas. Causam, inquit, peruncutem sum, ac presserim cur Arabes et pastores in locis adeo vacuis et compacuis, saltem greges non pascunt? Qui illico mihi responderunt, loca illa plene esse spectris ferarum et demonum, que hic recentest Isaías, idcoque neminem ad illa audere propius accedere. Daemones ergo Babylonem tot nominibus et vitiis sibi debitant, idcoque adeo justi iudicio sibi datum possident, ut hominibus terrorem inuentant, ne Babylonis sceleris sequantur, scianteque si id fecerint, se pariter demonum habitaculum fore, et ludibrium sequae pabulum in gehenna, juxta illud *Psalm. XLVII*, 15: « Positis sunt sicut oves in inferno: mors depascet eos. »

21. PILOST. — Fauni et Satyri, de quibus Plinius, libro VII, cap. II, hoc est, ut Chaldaeis et Septuaginta, demones, scilicet qui in sylvis et locis desertis apparent hirsuti specie hircorum, quasi di nemorum, de quibus plura cap. XXXIV, vers. 14. Hoc est quod ait S. Joannes huc alludens, *Apocal. XVIII*: « Cecidit, cecidit Babylon magna: et facta est habitatio demoniorum, et custodia omnium spiritus immundi. »

SALTABUNT. — Alludit ad lusum, quo lascivientes heduli, militarem in modum ex diversis statib[us] emissi, adversis frontibus congreguntur, insultant et cornulant (4).

22. ET RESPONDENT IBI ULUL. — Septuaginta, *οὐκέταις*. Ulula est avis nocturna genoms, sic vocentur. Ulula est avis nocturna genoms, sic

(1) « Et pilosi saltabunt ibi, » γῆρας passim, irem denotare constat, et posset a γῆρας nitis, significare quodcum aliud animal pilosum et hisustum. Sed hoc loco alioquin esset de *hirsus* cogitare, uti et infra, XXXIV, 14, ubi de dissolitione Edomi, « unus albus inclemans. » Utroque loco intelliguntur *Satyr*, a Graeco Romane sic dicti; estque nomine *Satyrissimum hebreum γῆρας*, littera t interposita, et aspiratione que est in littera γ compensante. Credebat autem veteres, demones aut spectra in nemoribus, sylvis, desertisque locis solitos esse, noctu imprimis, apparet forma satyrorum, id est capite cornuto, capillis pilibus, et cauda porcina, eosque de nocte inter se convevere, chores duces salaces, et sonus edere qualescumque, qui homines terrent; vide Plinius *Histor. natu.* lib. V, cap. 1. In eadem opinione versari etiam incolas eius regionis, in qua vetus Babylon sita erat, narret Rich in *den Fundgruben des Orients*, tom. III, pag. 144. Satyros vero saltare, ut hinc vates dicit, idque his proprio esse docet illud Virgilii, *Elog. v. 73:* « Saltantes Satyros imitabunt Alpheis hens. » Hieronymus: « Setrim vel incubentes, vel satyros, vel sylvestres quosdam homines, quos nomilli fatigari vocant, aut deumnonum genera intelligent. »

dicta, quod semper gemat et ululet. Ita Babylon factum; nam, ut ait S. Hieronymus: « Didicimus a quadam fratre Eremita, qui de illis finibus agrediebatur, venationes regis esse in Babylone, et omnis generis bestias murorum ejus ambita tantum contineri. » Mysticæ, Babylon est mundus, ulule sunt mundani et secularis, qui ob mundi curas, fastidia, litis milieque aruanas assidue gemunt et ululant, sed tamen sunt ulule suis i. Babylonis cavernis egredi nolunt: imo, si eas extrahas, resistent: sic mundani mundi misericordiae perdiderunt eximi nolunt, ut ad vitam quietam et religiosam transeant, sed in illis vivere et morari cupiunt. Est haec maledictio Babylonis, id est

SIRENES. — Chaldaeus, *dracones*; Septuaginta, *ερείπια*; hebreæ est תְּנַשֵּׁאָם, id est, ut ait S. Hieronymus, demones, aut monstra, aut dracones magni, cristati et volantes; hi enim vere sunt in locis desertis, et horum speciem serpentes assumunt demones. Noster pro genere species veritatis. Siren enim est species monstri aquatique et marinæ, ore et pube tenuis virgo, inferne vespis; qualis nostro saeculo in Friesi captus, vixit inter homines multos annos, didebat nere. Hac etiam specie homines iudicabat diabolus. Minus reale Scholastæ Graecus in *Isaiae xxxvi*, 23: « Sirenes, inquit, vocantur ea que inter volatiles emitunt noctu querulam vocem, ac prope ululant, ut noctua, et similia. » Nota: Hac phrasus significat Propheta extremam loci vastitudinem, quod scilicet ita desolandum sit, ut fiat habitaculum demonum et monstrorum, ita ut nemo eis audeat.

Tropologica, Siren, ait S. Basilus, est demon, qui animam voluntate illicit et decipit. Unde de Sirenum Ulyssis fabula, ejusque mystica mythologia, et Victoria per crucem vide S. Ambrosium, lib. IV in *Lucam*, initio.

IN DELUBRIS VOLVITATIS. — Vatrabulus, *in palatis voluptuosis*. Babylon enim erat constructa et comparata ad omnem voluptatem et pompa; at post excidium in ea pro delicia erunt dracones, pro eithærides ulule et bubones, pro famulis et ascepsis Fauni et Satyri horribiles.

Mystice, S. Bernardus, tract. *De unde in Orientis Isaiae*, sern. 4: « Primum, ait, unus Babylonis est, quod necesse est ut auferatur ab humeris nostris. Babylon significat mundum, cuius amor cupiditas est; unus itaque grave, multo premissus et ad inferiora incurvans. Tripletic autem miseris onerat, labore, timore, dolore. Cum labore perveniat homo ad hoc quod capit, cum timore possidet, cum dolore amittit. Ea, fratres, quis regum non cum labore acquirit quod cupidit? quis regum ita securas, ut nullum timeat? quis non cum dolore aliquid amittit? Sed retrorueamus ad nos parabolam istam. Nullus nostrum sub hughis oneris pondere suspirat? Nullus in nobis mundana delectationes resederunt? Quid? quod

qui sua relinquunt, aliena querere non formidant, pro quibus, laboribus fatigantur, crucianunt doloribus, timoribus conteruntur? Numquid vel ille ab hoc onere liber est, qui cum nihil vel parum in monasterio attulerit, tamen ut aliis sit, quidquid potest, de monasterio auferre non desinet; qui importune petit; qui irascitur, si non accipit; dolet, si corripitur; sevit, si proclamat? Quid illi, qui tanto parentum strinxuntur affectu, ut Religiosis dispendunt, maximosque labores pro eis subire non dubitant, et ob hoc etiam dies vocas et noctes docunt insomnes? Quid of illis dicam, qui honoris ambiant? quid oneris non sustinent? num adulantur, num detrahunt, num pro alienum promotione insuntant; num frustrati spe sua, in ipsis etiam patres suos maledictis insurgunt. Haque, fratres, omnes hi conformantur hunc seculo. Unde et nomine Babylonis censentur, illi plenarium onere, quod Propheta super Babylonem desebilit, miserabiliter opprimenti. » Hisce ergo adaptia singulas Issue hoc capite et sequenti, contra Babylonem sententias et mias, ac preserim illam cap. XIV, 11: « Concidit cadaver tuum, subter sternetur tinea, et experimentum tuum erunt verinas. Detracta est ad inferos superbia tua. Quomodo

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Peroit depingere excidium Babylonis (quod fuit propter Judæos, ut ipsi ex ea liberarentur), atque *Balsasaris regis fastum et ruinam quasi alterius Luciferi*, cui proinde, vers. 10, alios reyes in inferno insultantes inducit. Tertio, vers. 18, ejus uonem, sobolem et memoriam interitura predicti. Quarto, vers. 28, *Philistinus cladem per Ezechiam demontat* (2).

1. Prope est ut veniat tempus eius, et dies eius non elongabuntur. Miserebitur enim Dominus Jacob, et eliger adhuc de Israel, et requiesceret eos faciat super humum suum: ad jungetur advena ad eos, et adhaerabit domui Jacob. 2. Et tenebunt eos populi, et adducent eos in locum suum: et possidebit eos domus Israel super terram Domini in servos et ancillas: et erunt capientes eos qui se ceperant, et subjiciunt exactores suos. 3. Et erit in die illa: cum requiem dederit tibi Deus a labore tuo, et a concussione tua, et a servitute dura, qua

(2) Hujus capituli idem est argumentum ac precedens, scilicet Propheta, *primo*, ut consecratio eversi Babylonis, reintegrationem populi a Deo electi exhibet, per reliquias in patriam redactus, a proselytis auctis, vers. 1; per possessionem *creditatis recipiat, et dominatus in hostis amplificatum*, vers. 2; per quietem ex omni parte reditam, vers. 3.

Secundo, illustrat expostionem per canticum, quod refert, *primo*, tyranidem Babyloniam justa Dei iudicio compressam, 4-5; *secundo*, gaudium reliquiarum gentium, de sui hinc quiete ad securitatem ortu Iustitiam, 7, 8; *tertio*, insulationem devotorum Illestantum usurpati tyranico, ad sortem sui similem redacto, 9, 10; *quartum* spes et arrogansca machinatione frustrato, 11-14; ab omni autoritate, etiam in suis hereditibus, ex-

cluso, 20, 21; *quarto*, sententiam Dei, decurrentis exilio et deletonem omnimodum Babylonis, 22, 33; *conformatum* hoc decretum iuramento, et exemplo sumende de Assyris vindictæ, 24, 25; obligantia sua filie et potestitia consilium hoc constitutum, 26, 27.

Hujus capituli ultima pars vaticinum de Philistis exhibet scilicet, *primo*, tempus prophetia vbi anno postremo vite Achazi, 25; *secundo* argumentum ejusdem dehortatur Isaías Philistis a vanâ letitia et gloriacione quam de infortiū Judeorum, vel, si mavis, de Assyriorum clade et eversione conceperit potuisse, operificando calamitatem sibi ipsi instantem, et e contri Judeas ad pristinam felicitatem reddituros, 29, 30; *impetrat* iisdem iustum ex excidio illis alimine inferendum, et prospexit populo Dei stabilendam, 31, 32.

ante servisti : 4. sumes parabolam istam contra regem Babylonis, et dices : Quomodo cessavit exactor, quievit tributum ? 5. Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominatum, 6. cædenter populos in indignatione, plaga insanabilis, subiectentur in furore gentes, persequentes crudeliter. 7. Conquievit et siluit omnis terra, gavisa est et exultavit : 8. abies quoque latata sunt super te, et cedri Libani : ex quo dormisti, non ascendens qui succidat nos. 9. Inferns subter conturbatus est in occursum adventus tui, suscitavit tibi gigantes. Omnes principes terra surrexerunt de soliis suis, omnes principes nationum. 10. Universi respondebunt, et dicent tibi : Et tu vulneratus es sicut et nos, nostri similis effectus es. 11. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum : subter te sternetur linea, et operium tuum erunt vermes. 12. Quomodo cecidisti de celo, Lucifer, qui manu orientaris? corruisti in terram, qui vulnerabas gentes ? 13. Qui diebas in corde tuo : In colum descendam, super astra Dei exalabo colum meum, sedebo in monte testamento, in lateribus Aquilonis. 14. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. 15. Verumtamen ad infernum detrahesis in profundum lacu : 16. qui te videbunt, ad te inclinabuntur, teque prospicent : Numquid iste est vir, qui conturbavit terram, qui concussit regna ? 17. qui posuit orbem desertum, et ubiles ejus dextrarunt, vinctis ejus non aperuit carcerem ? 18. Omnes reges gentium universi dormierunt in gloria, vir in domo sua. 19. Tu autem projectus es de sepulcro tuo, quasi stirps inutilis pollutus, et obvolutus cum his qui interfecti sunt gladio, et descendenter ad fundamenta lacu, quasi cadaver putridum. 20. Non habebis consoritum, neque cum eis in sepulchro : tu enim terram tuam desperdidisti, tu populum tuum occidisti : non vocabitur in æternum semen pessimum. 21. Præparate filios ejus occisioni in iniquitate patrum suorum : non consurgent, nec hereditabunt terram, neque implebunt faciem orbis civitatum. 22. Et consurgam super eos, dicit Dominus exercitum : et perdam Babylonis nomen, et reliquias, et germen, et progeniem, dicit Dominus. 23. Et ponam eam in possessionem erici, et in paludes aquarum, et scopaho eam in scopo terreni, dicit Dominus exercitum. 24. Juravit Dominus exercitum, dicens : Si non, ut pulavi, ita erit : et quomodo mente tractavi, 25. sic eveniet : Ut conterat Assyrium in terra mea, et in montibus meis conculecum eum : et auferetur ab eis jugum ejus, et onus illius ab humero eorum tollatur. 26. Hoc consilium, quod cogitavi super omnem terram, et hæc est manus extenta super universas gentes. 27. Dominus enim exercitum decrevit : et quis poterit infirmare ? et manus ejus extenta : et quis avertet eam ? 28. In anno, quo mortuus est rex Achaz, factum est onus istud : 29. ne letoris, Philistaea omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui : de radice enim colubri egredietur regulus, et semen ejus absorbens volucrum. 30. Et pascentur primogeniti pauperum, et pauperes fiduciarii requescent : et interire faciam in fame radicum tuam, et reliquias tuas interficiam. 31. Ulula, porta; clama, civitas : prostrata est Philistea omnis : ab Aquilone enim fumus veniet, et non est qui effugiet agmen ejus. 32. Et quid respondebitur nuntiis gentis ? Quia Dominus fundavit Sion, et in ipso sperabant pauperes populi ejus.

1. PROPE EST UT VENIAT TEMPUS, — scilicet exodi Babylonis, de quo cap. præced. (unde Hebrei hunc versum jungunt cap. præced.), quo excidio Deus miseritus est Iudeorum, scilicet solvendo captivitatem eorum per Cyrum, et faciendo ut vieti ante Iudei victoribus Chaldeis, mutata jam fortuna devictis, insultarent et dominarentur, ut sequitur (1) :

(1) Tempus futore Iudeorum liberationis prope esse prædicti Isaiae, quamvis nominis ducentos post annos in-

2. TENEVENT, — q. d. Honorable Iudeos exsipientes alii gentes, ut fecisse Cyrum et Artaxexcm

Iliberatam vindicando essent : *prima*, quia Propheta dicitur Imitne perfusi, longiora temporum spatia pro milio reputare conserverunt, utpote qui loquentes in nomine Dei, omnia ut presentia, in sua *eternitate immutatis*; *secunda*, quia Isaias se nosque juan durissim. Babylonum iugo subjectos considerat, nam ad cap. prædictis tempus istud vaticinium respicit. Porro, sub illo *specie*, proxima erat Babylonis calamitas, cum 70 tanquam anni duratura erat Iudeorum captivitas. (Bertherus.)

patet *Ezra lib. I et II*. Unde S. Hieronymus sic explicat, q. d. Multi et Gentibus, puta Medis, Persas, Babylonis, et aliis, invitati exemplo sancte vite Iudeorum Babyloniam redemptum, videntur Hierosolymam relinquentes idola. Et si Iudei spiritualiter subiecti eos, quibus ante subiecti fuerant; corporaliter vero subiecti eos qui se sponte illis subdant, aut pauperie pressi se eis in servos et ancillas vendent.

Allegorice et verius, omnes gentes obedienti Israeli spirituali, id est Ecclesiæ Christi (1).

4. SUME PARABOLAM. — Parabolam vocat parabolicum, elegans et eximium carmen, cantum et dictum (hoc enim significat hebreum *מְשֹׁאָלָה* mæsal), quod quasi lugubre et patheticum est Babylonis epithalamum (2).

(1) Post captivitatem hoc ad litteram, ex parte adimplata fuit propria; nam reges Persarum multum complicitate Iudeis in suam patriam reversuris deferunt, et ipsi plurimi Chaldei et servi assumpti erunt, ut videtur apud *Ezra lib. II. 65*. « Exceptis servis eorum et ancillis, qui erant septuaginta milia trecenti triginta septem. » Sed nonnius cum Evangelium Orientis populus, Persi scilicet, Medis, Syri, apostoli predicatorum, perfecte adimplantur. Nam ex Iudeis orti erant Apostoli, et Iugo Christianus populo Dei omni infansim submisus subvenit. Animaverite, lector, quod exira et terram Domini a suis servientibus, ingressi « terram Domini » dominis suis imperante coperunt. Sed quia haec nunquam consecutas legimus Israelites, etiam Babylonie vastata, postquam in patriam remeassent, superest ut « electio nemini » de qua supra dimis, vers. 1, hanc benevolitione accepisse dicamus. Nam si adhuc adimpluimus hoc dicamus Iudei ergo rursum instaurabitur Babylon, quod Propheta promisit, et rursus captivi ducenti Iudei in Babylonem ; hoc autem dixit Isaias antiquorum illi captivi decurrenter Babylon vastareter. « Capientes eos qui se coperant. » Hebrei hunc sensum habent : *Adventum in captivitatem eos a quibus in captivitate abducunt fuerunt*: id enim significat verbum *schabat*. Quando hoc, queso, factum est? aut quando fieri? Dicunt Judei, si possunt. De altera ergo libertate, nemp̄ spirituali, quia jam frumentum, haec recte intelligi possunt. Hostes qui in exilium mittentur servos Domini, aut servis Dei manuas vincit decurrunt, et ministri fuerint ad omnia quae servis Dei opus erat, ut vitam tranquillam et beatam dicere possent, aut aucto Christi imperio et imperatoris facti Christianis passi sunt interdum a Christianis eadem quibus prius Christianos affractant. (Forster.)

(2) Sequitur hunc (usque ad vers. 23), praclarum illud epicem in regal Babyloniam occasum, quod data opera illustrat Aurivillius in singulare dissertatione, quæ exsta in omnino Aurivillianus Dissertat, collectione a Michaeli edit., pag. 338 et seqq. Eleganter translatum Illustrans quo carmen legitur a C. G. Insti in libro a se edito : *National-Gesänge der Hebrewer*, pag. 92 et seqq. Vide et Blumen, *Alt-nebr. Diskursus*, pag. 449, et a Dövid a Gotha, in den *Analekten für das Studi der exeg. Theol.* vol. III, fasc. n, pag. 1 et seqq. Orationem elatam et gravem, comparationibus, imaginibus, figuris multum ornatum, recte dixit Lowthus in *Præf. IV poesi Hebrewor.*, pag. 64, 65 edit. Goeting. (Rosemuller.)

Istud propheticum carmen translatum et annotationibus ornatum etiam fuit ab Herder, in opero cui gallio titulus : *De l'esprit de la poésie hébraïque*, part. I, pag. 252, quod etiamnam ornatissimis versibus prosecutus est Racine nostri celeberrimi poete filius.

QUOMODO CESSAVIT EXACTOR ? — Est pulchra hypothesis tyrannici imperii, quo reges Chaldei alias gentes duris tributis et oneribus gravabant et exhaustabant. Unde subdit : « Quievit tributum », hebreice *סְתַחֲנָה* maithiba, id est aurum tributarium, inquit Vatablus. Alii verunt, *cessavit aurata*, vel *auraria*, id est auro plena et superba, vel avara et auri avida. Quocirca illi verunt, *cessavit congregatrix auri*.

8. ABIES QUOQUE LETATE CEST SUPER TE, ET *Vera. 21* CEDRI. — Metaphorice comparat principes et regna Gentium abietibus et cedris; regem vero Babylonum, lignator sive corsori, q. d. Reges et principes a rego Babyloniorum subacti, afflicti et vexati, letati sunt Babylonie excoxa, et rego occiso, sicut naturaliter quasi gaudent arbores, si mortuus lignator vel cesor earum. Quicoreta letantes dixerunt id quod sequitur (3) :

9. INFERNUS SUBTER CONTURBATUS EST. — Est sarcasmus, sive hostilis irrisio regis Babyloniorum occisi, et fictio poetica, ait S. Hieronymus, quo tantum vult significare Propheta, quod inferns, id est incolæ inferni, preserim principes olim et tyranni, admirati sunt casum regis Chaldeorum, sumque irriserint et subsannari. Huius schemati sunt dialogi Luciani, in quibus Alexander, Mausolus, et ali principes a mortuis irrideantur. Porro per *infernum*, tum *infernum*, tum *sepulcrum* accipi: prior enim regis glorie objicit squalem seputuram, delictis preteritis opponit tabem et putredinem cadaveris, prisilio niloti et eleganter opponit theas et vernum stragula.

Sensus ergo est, q. d. Ut principi in bello vito et capto occurrint ali principes, novitatis, admirationis et irrisione causa : ita tibi, o Nabuchodonosor! vel potius tibi, o Balassar! cum occisus es a Cyro, et descendisti ad inferos, occurrerunt principes et gigantes, id est heroes, et viri fortes ac terribiles, mors mortui, et posit in inferno, preserim illos quos tu ante regno, vel etiam vita spoliaveras, hi te irriserunt, tibique insultarunt dientes : Ecce tu vulneratus es et occisis, sicut nos vulnerasti et occidisti; descendisti ad inferos, sicut et nos : veni ergo, o princeps noster! occupa primum, id est imum et determinatum, in inferno locum : illum tibi cedimus, illum tibi offerimus, tamquam vitori nostro, imo monarcæ. Sic enim veniente rege omnes principes assurgunt, eum ad sessum invitant, et ad primum locum, quasi ad thronum regium, deducunt.

(3) Juxta quosdam, victores hostes siam dominationem in subiectis provinciis ostentabant, sylvas cedentia, ut videtur est infra, cap. xxix, vers. 24 : « Ego ascelli altitude montium, juga Libani, et succidam excelsa cedrorum ejus. » (Alfol.)

Sed melius cum S. Hieronymo dicimus : « Per abies et cedros Libani principes Gentium intellige, qui Nabuchodonosor percutiente succisi sunt, qui et ipsi in vocem latitudine percurrentes dicunt : Ex quo ad inferna deducuntur, annus alius potuit inventari, qui magnos potentesque succideret. »

Lucifer
hic est
naturae.

Nota : Hec potius Balsasari, quam patri ejus Nabuchodonosori convenienter; nam Nabuchodonosor gloriose vixit, moriens et sepultus est, atque regnum ad posteros transmisit. Balsasar est, ut turpiter a Cyro vicius et occisus est, in coquere stirps regia defecit, atque excisa est urbs et monarchia babyloniorum, Daniel, v, 30 et 31. Addo multos probabiliter affirmare Nabuchodonosorem non descendisse ad inferos, id est ad gehennam, sed esse salvatum, ut dixi, Daniel, iv, 34.

Ex dictis patet, non congrue, immo perperam, Leonem Castrium hæc intelligere ab Christo crucifixio, quasi hic sit Lucifer, qui corpore ad sepulcrum, anima ad inferos descendit, cui quasi mortuo, et a morte superato insultarunt demones. Citat Leo Eusebius, lib. X Demon, ult., sed frustra, et perperam, ut et alios plurimi. Nam Eusebius ibi nū aliud dicit, quam Christo descendenti ad inferos occuruisse demones, et Luciferm, de quo ait Isaías : « Quomodo cœcidisti de celo, Lucifer? Infernos subter conturbatus es, etc., detracta est ad inferos (ad sepulcrum, et etiam proprie ad inferos) superbia tua, » hebreo 2, 14; grecè γένεσα, id est gloria tua; ut virtutem Septuaginta et Chaldaeorum, item fastas, elatio, arrogancia tua, ut veritatem Noster, et alii.

11. CONSIDIT CADAVER TUUM, — projectum est instar canis, vel asini mortui, qui in finem projectus ibi vel putretur, vel a canibus et feras devoratur. Sic de Joakim regis dicitur, Jerem. xxxi, 19 : « Sepulitura asini sepelitur, putrefactus et projectus extra portas. » Legit Interpres pro γένεσα henit, id est sonitus, alias punctis γένεσα henit, id est oculis, scilicet Deus vel Cyrus, hoc est occidens, concidit. Rursum legit כְּלַבָּתֶחָה, id est cadaver tuum : jam legunt נְבֵכָה, id est nobis tua. Unde Vatabulus et alii verunt, *sontu nubitorum tuorum;* vel, ut Chaldeus, streptus laudis musica tua; vel ut Septuaginta, multa letitia tua, q. d. Tua gloria, tunc epula et convivia, o Balsasari! in quibus musica et nubis personantibus te recreabas, defecerunt, detracta sunt to moriente et descendente ad inferos.

SISTER TE STERNET TINA, ET OPERIMENTUM TUA ERUNT VERMIS, — q. d. Reges mortui solent auro tapeti et peristromate tegi et ornari; rursum reges Assyri, teste Strabone, lib. XVI, et reges Babyloniorum, teste Herodotus, lib. I, solent post mortem condiri unguentis et aromatibus, ne male olent et putrescant, sed ut hene olentes diu conserventur. At tu, o Balsasari! in turba populi occisus, nihil horum habebis, sed inter cæsorum cadavera, jacobis oppletus sante et vermbus, qui tuo corpore putido, et aliorum cæsorum enaserunt, q. d. Tunc cadaver putrescet, fietque esca vermbus, uti et ceterorum.

Notent hoc superbi, molles et delicati : quid enim saginando corpus facient aliud, quam ut opiparum vermbus opulum parent, qui adipem,

quo se impinguant, rodant et vorent? Pie et sapienter nuper adolescentes quidam, fastidiosi solitas carnis et mundi illecebras, factus Capucinus, cum a socio postmodum visitatus audiret : Eheu! quam pallidus, quam macilens in Opidum effectus es! Respondit : Hoc euro, hoc satago, ut abstinentia, mortificatione, adipem et sanzuinem Deo consacrem et exhaustum: nolo enim corpus brevi moriturum impinguare vermbus, ut illi in eo pleniorum, nolo sanguinum preparare lumbros; nolo esse obscuros et eos bufofum. Ita secularis illi, quem memorat nosse Platus, lib. III *De Buco status Bolog.*, cap. ult., eum in deficit mollem vitam agere ac nullum sed de conversione verbum fieri patetur; fastidiosus quidam comiter eum invixisse ad extremum in digressu : Seis, inquit, quis post mortem erit lectus tuus? que stragula? docebit te Isaías, dicens : « Subter te sternetur tina, et operimentum tuum erunt vermes : » qui versus ita eum pupigit, ut jactu nihil aliud animo volvere posset, quam vermes illus et illus fincas: quin etiam cum molestissima hanc recordatione ludis variis, et aquilum solitab. absbergere conareret, ut nihil proficiet, ut potius magis ac magis infingeret. Quare hoc reputans, si ipso cogitatio illius pena tam erat intolerabilis, quanto intolerabilior futura esset ipsa pena; manus denique Doo dedi, sequi ei in Religione dicavit. Denique preclarus B. Petrus Damiani, lib. VII, epist. 19 ad Blasianum, ante finem, doceat carnem in vita deliciatis nutritam, mortuum magis quam alium fetere; idque confirmat exemplis Sophie Marchionis, Disciplina Venetiarum, que tunc recenter mortuæ fetores intolerabilem exhalabat, eo quod delicate nims corporis emulisset.

Symbolus S. Athanasius, serm. *De Passione et Cruci Domini*: Subter Satanam, inquit, sternitur pulredo, ut cum iam Passione Christi quasi mortuum, id est enviratum et debilitatum nemo mutetur; sed Christiani, et per Christum Patrem omnines adorant. 12. QUOMODO CECIDIsti DE CELO, LUCIFER, QUIS HABEAT ORBES? — Pro Lucifer hebreo est הַלְלוּ הַלְלוּ; quod verbi potest, ulula; unde Aquila vertit, ulula, filii aurora. Sic et Syrus. Verum ali passim verbunt, Lucifer.

Queres primo, quis sit hic « Lucifer? » Primo, quis hic Leo Castrius, ut dixi, accepit Christum, quasi hic lucifer sit vox demonum irridendum Christum crucifixum et mortuum. Secundo, Origenes, Eusebius, Ambrosius, Athanasius, et passim veteres, quos citat Leo Castrius, hoc ad litteram intelligunt de casu diaboli e celo. Tertio, S. Cyprianus, epist. 55 ad Cornelium, per Luciferum, accepit Antichristum.

Quarto, et genuine, S. Hieronymus, Cyrilus, Basilius, S. Thomas, Haymo, et S. Augustinus, lib. III *De Doctrina Christi*, cap. XXXVII, per Luciferum accipiunt regem Chaldeorum : hoc est

enim onus Babylonis, ejusque regis, de quo egit tale cap. xiii et xiv. Porro licet S. Hieronymus, et alii per Luciferum accipiunt Nabuchodonosorem, qui ut alter Lucifer divinitatem sibi arrogavit, voluitque coli ut Deus in statua aurea, quam exerit. Daniel, iii, 4; tamen verius est per Luciferum hic intelligi Balsasarem, ut dixi. Pétulant et impetu Calvinus hic taxat Ecclesiastem, quod principem demonum vocet Luciferum. Ait enim : « Crassor etiam ignorantia fuit, quod Luciferum diabolorum regem, eaque a Propheta hoc nomen indutum esse finxerant. Sed cum haec figura nimirum prorsus habeant coloris, tanquam inanis fabulas omittamus. »

Omnis enim Patres et Interpretes docent per Luciferum hic intelligi principem demonum; per catalresin vero Luciferum vocari regem Chaldeorum, ob causam quam mox afferaunt. Cui enim competit ea que hic de Luciferi dicuntur, nisi demonum principi? ut : « Qui dicebas : In celum condescendam, super astra hec exaltabo solum meum, similis ero Allozimo, » etc. Ergo Isaías hoc nomine Luciferi propriæ dicit principi demonum, metaphorice Balsasari (4).

Queres secunda, cur Balsasar vocetur Lucifer: an qua similiis fuit stellæ Veneris, quia Lucifer et Hesperus dicuntur? an qua similiis fuit diabolus, qui dicitur est Lucifer? Respondeo primo cum vocari Luciferum, quia similius fuit stellæ Veneris. Nam in Propheta : « Quomodo cœcidisti de celo, Lucifer, qui mane orbicularis? » hebreico est Lucifer, fili aurora, id est Lucifer, qui cum aurora et ex aura quasi filius nasci videbatur: unde Septuaginta pro Lucifer vertunt, οὐτέποτε, id est

aurorafex, qui scilicet in aurora loces, eamque quasi defers. Hinc et Arabicæ Alexandrina versio habet : *Quomodo cœcidit stella aurora* (vel sidus eruptionis aurora) *de celo, oriens in diluvio?* hinc enim hic stella hebraice vocatur *helef*, latine *Lucifer*, grecè ἡλιός, quod manu prima lucem et auroram orbis afferat; eadem vocatur Hesperus et Vesperugo, quia vesperam et noctem afferat: nam sicut manu in aurora praedicit solem orientem, ita vesperi eum occidentem sequitur. Quocirca haec stella imaginem refert utriusque fortunæ et conditionis, scilicet nigre et adversae, cum solem occidentem sequitur, et dictior Hesperus, secundus vero et candide, cum solem orientem præcecurrit, et dicitur Lucifer. Hinc enim ait Sophar ad Job, cap. xi, 17 : « Quasi meridianus fulgor consurgit tibi ad vesperam: et cum to consumptum putaveris, ories ut Lucifer. » Nam, ut canit Boethius :

Et qui prima tempore noctis
Agit algentes Hesperus horas,
Soltis iterum sunt habens
Pliebi pallens Lucifer ortu.

Hinc et Virgilus, libro VIII *Aeneid.*, Pallantem splendidum comparat lucifero, manu radios solis primo excipiunt, indea splendenti, dum ad :

Ipsa agmine Pallus
In medio chlamyde et pictis conspicuit in armis;
Qualis ubi Oceanus portibus Lucifer unda
Exstet os sacrum cum.

Quare sicut Horatius Julianum Cæsarem comparat sideri dicunt :

Micat inter omnes
Julianus sidera:

(1) Plurimi SS. Patres hinc Isaiae locum de diabolo intellexerunt, que sententia adeo communis evasit, ut S. Thomas eam ut Scripturam definitum producere non dubitet. Nam, I, part., *Ques. LXIII*, art. 5, refutatio eius qui statim demonem in primo instanti sum creaturam malo fuisse posuerant, sic ait : « Hæc opinio anchoritæ Scriptura contradicit, dicitur enim sub figura principis Babylonis de diabolo. » *Isai. xiv*: « Quomodo cœcidisti, Lucifer, qui mane orbicularis? » etc.

Sed ex occurrit difficultas, iste de diabolo sensus estne secundum litteram, vel simpliciter accommodativus? Porro si non esset nisi accommodativus, cum iste sensus ad cuiusque arbitrium fecit, nihil aut fere nisi probaret. Si et contra iste sensus est metaphoricus vel allegorius, hunc figuram esse prorsus dissimilem alii que in Scripturam disseminantur fatendum est. Nam hec quidem non figura tantum antecedent, illa vero subsequitur, cum maiorum angelorum interiorum tot sanctus Babylonis quippe regnum runam et interiorum antecesserit. Attamen, cum aliunde Babylonis eversio, Jerusalem, necnon et idolatriæ, obliqui orbis in ultima consummatione, interiori typi et figura fuit, dicti potest, huc etiam figura fuisse eversionis et disperditionis Satanae. Juxta haec sensum in Apocalypsi fundatum, nisi sepius de Babylonis eversione questio est, verum est regis Babylonis interiorum, regni diabolici fuisse etiam eversionem, quod Salvator innuit, cum discipulis narrans quae in damnis operari erant, ait : « Videbam Satanam sicut fulgor de celo cadentem. » (Ex Berthiero.)

Hespere, qui haec celo jacundior ipsis, id est jucundissima stella : putabant enim veteres stellæ esse ignas. Bursum Luciferi cursus est soli coevis, firmus et perpetuus, q. d. Quam incredibile est ut lucifer de celo cadat, tam incredibile videbatur ut Balsasari et suo regali solo, cœlestitudine, majestate et gloria deici posset. *Tertio*, quia, sicut lucifer primo lucat, et mox

adveniente sole non compareat; ita prima fuit monachia Babyloniorum, que mos evanuit adveniente Cyro, id est sole : Tyrus enim persice sole significat, ait Herofotus. *Quarto*, quia reges Chaldaei lucem et ignem, quem ut deum colebant, sibi preferri curabant, quasi ipsi essent solles et di, quos praecederet Iesufer. Idem postea imitati sunt Romani imperatores; nam ignem sibi preferri curarunt, teste Herodiano, quia ignis symbolum est principatus, felicitatis potestie et glorie. Sic Iolofernes, ut habeat Septuaginta, *Judith* cap. x., vers. ultim., cum egressus est ad Iudith in prosenium, lampades honoris causa cum precedebant: nam jam ortus erat sol, ut lampadios ad lumen non indigeret. Hac de causa reges Chaldaeorum primi suo capiti coronam imposuerunt radiis distinctam, ut speciem pro se ferrent radientis soles. Ille etiam Solis nomine vocari et salutari voluerunt, ut vocatus es Tyrus, quasi dies sol. Sie a Deo filius Manue vocatus est Samson, id est solisculus, parvus sol, qui scilicet Hebrei inter tenebras afflictionem, quibus a Philistio pemebrantur, cecilius quasi sol salutaris luxuit, easque sua fortitudine discussit et depulit. Balsasar ergo vocatur *Lucifer*, et quia eum radiata corona instar solis splendidum antecedebat collucens ignis; sicut Lucifer solen arregraditur, inquit Sanchez. *Quinto*, quia, sicut Lucifer mane oriens in occasu fit Hesperus, ita et Balsasar, q. d. Quomodo tu, o Balsasar! qui in ortu tuo fulgebas ut Lucifer, jam in occasu tuo versus es in Hesperum, in eo de celo in terram quasi cornuisti?

Quoniam opposite S. Bernardus, serm. 3 in visione Isaiae, cap. v.: « Quid, ait, festinas manu oriri ut Lucifer? quid glorias super sidera, quibus aliquando clarus rutilare videris? brevis omnino erit gloria tua: sequitur sol justitia, quem te esse vanæ simulatione jactabas, cuius fervore pariter et splendor in celum redactus omnino disperges. Quam melius Joannes Baptista Lucifer fuit, qui solem justitiam Christum preconvens magis fervore studuit quam lucem? Bonum erat tibi, si ignifer magis esse quam lucifer. » Quomodo ergo, o Lucifer! factus es mortifer, inofcifer? Quoniam de celo in eum, de summo inimum, de vita in mortem, de gloria in gehennam corrivisti? Vide euudem S. Bernardum, serm. 17 in *Cant.*, qui lotus est de Lucifer dejectione.

Dico, secundo, Balsarem comparari quoque Lucifer, id est diabolus: hic enim dictus est Lucifer, quod gratia et gloria in celo fulgeret, ut stella quae dicitur Lucifer; sed per casum factus est obscurus ut Hesperus: superbiam enim Luciferi imitatus est Balsasar, unde et simili enim eo peccata multelet descendit ad inferos; nec enim stelle hic descensus congruit.

Poetico ergo schemate graphice depingit hic causum diabolus, et sub eo quasi typo intelligit ad litteram causum Balsasaris, ut fieri solet in parabol-

lis. Sic enim, *Thres.* II, 1, Jerusalem a Chaldaeis vastata dicitur de celo in terram dejecta. Simill proposito schema Ezechiel, cap. xxviii, sub tipo angelorum Cherubini, gloriorum et casum regis Tyri describitur; fuit enim ipse quasi alter Cherub: sic et Balsasar fuit quasi secundus Lucifer. Vide *Contra. XXII*. Sic ait Virgilius: « Alius Latif jam partus Achilles, » scilicet Turnus, et rursum:

Alter erit tum Tiphys, et altera qua vehet Argo:

« Argo, » id est quevis navis; « Tiphys, » id est quavis nauclerus et gubernator.

Assero ergo quod, siue in parabolis est *primo*, veritas ipsius parabolae seu historie, aut rei que parabolice narratur; et *secundo*, est veritas rei per parabolam significante, que secunda est sensus litteralis ipsius parabolae: ita in hoc schema describitur fastus et casus Luciferi instar parabolae, sed per eum ad litteram intelligitur fastus et casus Balsasari. Hunc esse sensum doceat ipse contextus, et unanimiter Patres, ut S. Augustinus, Ambrosius, Cyprianus, Tertullianus, Athanasius et alii, quis hoc ait Arias Montanus. Hoc allusit Christus, *Luca* x., 18, dicens: « Videbam Satanam usque fulgor de celo cadentem. »

Mystice, significatur hic mystica ruina diabolus, quae contigit in aurora, id est in initio creationis ipsius et mundi. Unde Syria habet: *Quomodo cedisti de celo? ulta, mane (in matutino) corruisti; et Arabic Antiochenia: Quomodo cedisti de celo super terram in aurora, mane corruisti? Porro Christus eidem dominum in homines et in Ecclesiam admittit. Hinc dicitur in Scriptura projectus jam esse accusator ille fratum, et a Christo catenis alligatus; immo Forerius putat hunc esse sensum litteralem hujus loci.*

13. IN COELUM CONSCENDAM, SUPER ASTRA DEI EXALTABO SOLUM MEUM. — S. Damascenus, lib. II *De Fide*, cap. IV, censet superbum hunc demonem creatum in aere, et rebus terrestribus preponsum fuisse: « In coelum condescendam. »

Secundo, S. Hieronymus censet Luciferum conditum in firmamento, inde in celum empyreum ascendere voluisse: « Vel antequam de celo corruerit ista dicebat; vel postquam de celo corruerit. Si adhuc in celo positus quomodo dixit: Ascendum in celum? Sed quia legimus: Coelum collum Domini; cum esset in celo, id est in firmamento, in celum, ubi solum Dei est, cupiebat ascendere; non humiliante, sed superbia. Sin autem, postquam de celo corruerit, loquitor ista verba, arroganter debemus intelligere, quod nec precipitatus quiescat, sed adhuc sibi grandia reprobat; non ut in celo, sed super astra Dei sit. » Verum communis sententia est, Luciferum arguitusque omnes creatos esse in celo empyreum. Ita ex Strabo et Beda, Magister Sent. lib. II, dist. II, cap. I; D. Thomas, I part., *Quest.* LXI, art. 4, et alii.

Pro explicatione ergo nota: Ubi in parabolis

Balsas
compari
turelam
Iustitiam
et est
diabolus

quemad magis, ino soli littere, id est parabolae; quemad vero magis rei per eam significante convenienter: ita et hic fit. Fingitur enim parabolice Veneris stella, quae in celo suo erat, in colum afflissimum super omnia astra ascendere cupivisse; quia a Saracenis culta fuit ut numen. Audi S. Hieronymum in *Vita S. Hilarius*: « Hilarius, ait, peruenit Elusam eo forte die, quo anniversaria solemnitas omnem oppidi populum in templum Veneris congregaverat. Colunt autem illam ob Luciferam, cujus cultu Saracenorum natio dedita est. » Et Theodoretus in *Histor. Patrum*, cap. XXVI, testatur Simeonem Styliensem converxisse Ismaelitas a cultu Veneris ad cultum Christi: « Simulacra, inquit, conterentes, et Veneris orgiis renuantientes (ab aliis enim repetitis temporibus accepserant cultum hujus demonis), divina percipiunt sacramenta. » Hinc et Mahomet in Alcorono astri, quod Cibar vocant, id est Luciferi, cultum suis induxit. Fingitur ergo lucis stellae dictamen appetuisse, quia scilicet in Luce, id est diabolus, in celum divinitatis et qualitatibus Deli appetit, in illudque considerare voluit: ita et rex Babylonis quasi alter Lucifer non quidem tan demens fuit, ut in colum proprie volare vellet; sed summum glorie, magnitudo et honoris etiam divini thronum, qui proprius est colum, ambivit: voluit enim haberi et coli ut Deus; unde explicans subdit: « Similis ero Altissimo, » q. d. Colar ab hominibus eo honore et reverentia, que Deus in celo colitur: hoc enim tantum, non aliud significare omnes haec parabolice et hyperbolice exaggerationes. Tyrannus enim volentes coli ut dicit, et subinde ut sol, id est abolescent omnes alios deos, reipublica invadent ipsum solium lucis, volvanteque quasi in colum considerante, et Deum de suo solo desiderare, aut certe cum eo in eodem solo sedere. Simili hyperbole ait Callimachus:

Tellone pedibus, capite attingeat Olympum.
Quem imitatus Virgilis est:
Ingriditurque solo, et caput inter nubila condit.
Et Horatius:
Sublimi feram sidera vertice.
Et Seneca:
Altum superbo vertice attingens polum.
Quam vere dixit Timon:
Ambitus homo est vanæ plenissimus uter.

Adit S. Thomas Gentiles fuisse tam ventosos et stolidos, ut credentes principes et heroes post mortem inter astra referri, aut inter celestes deos numerari; quomodo Hercules, Castor, Pollux et alii celo insiti et infixa diemuntur.

Denique tumidus tyrannorum animus ita subinde erat inflatus et elatus, atque ex elatione va

minari posse iactarent, immo putarent; hoc enim de Antiocho tradit Scriptura, II *Machab.* cap. IX, 8: « Qui, inquit, sibi videbatur etiam fluctibus maris impetrare, supra humanum modum superbia repletas, et montium altitudines in statera appendere, etc., et qui paulo ante sidera, celi contingere se arbitrabatur, eum nemo poterat propter intemperantia fortior portare. » Sic Balsasar hic impius et omnis ait: « Super astra Dei exaltabo solium meum, ascendam super altitudinem nubium, » q. d. Dominaborastris et nubibus, inde jaculator tonitrua et fulmina, ero Jupiter altitonus. Audierat ab Hebreis captivis Deum per columnam nubis eos deduxisse, Mosique in nube sepe apparuuisse. Unde David de eo canit, *Psalm.* cii: « Qui ponis nubem ascensum tuum. » Quoniam S. Chrysostomus, hom. 2 in *Acta*, nomen vogat « Venerum luci, » Hinc et Christus, quasi iudei ascensio eius in celum, nube eo vescit-est. Idem ergo via etiam hic lucis arrogat Balsasar.

Sic tunidus Pharaon dicitur: « Meus est fluvius, et ego feci memetipsum, » *Ezech.* xxi, 3. Sic Diocletianus Imperator post triumphum de Persis, mortalitatis oblitus, ut Deus adorari, et ut frater solis ac luna haberet volunt: unde coram eo homines venerabundi se in terra proiecabant, atque osculum pedibus fizabant. Proinde hec eius superbia a Deo acriter punita fuit: nam toto corpore intumuit, eo deinde varie disrupto lente ita emarcuit, ut lingua eius blasphemia intra fauces ipsius verium vim proferret, qui ex ore illius prorepentes, fere pessimo locum habitationi omnem replebant. Postremo autem more canis latrata sceleratam animam exhalavit. Haec Neoporus, lib. VII, cap. XX; Siganus, lib. I *de Occidente Imperator*, anno Domini 297.

Heliodorus Imperator hoc nomen assumpit, quia sol esse et vocari voluit; sed enim sol non significat: nam ante Galalus vocabatur, cuius nomen impurissimum videre est apud Liunc. lib. I.

C. Caligula pro Deo haberi, adeoque rei cum luna habere videri voluit. Quoniam circa vitam Vitellio senatore, vidissecum se cum dea comparari? Cui Vitellius astute adulando respondit: « Solis, Domine, vobis dico licet invicere videre. » Ecce quo solidissimi agit fastus mortales. Testis est Dio, lib. LIX, Ratio Caii Caligule, ibiuit Pindus in lib. *De Legatibus* sium, era hæc: Oviā pastor non est, tam pastor non est bos, nec caprarius.

... ergo hominum pastor non est homo: quid ergo? Deus. Feclit itaque se deum, Daorum insignia, Mercurii caducum, talaria, eliamydem; Apollinis radiatum coronam, arcum et sagittas; Martis thoracem, gladium et clypeum assumebat, eaque ratione divinitatem ostentabat. Haec vesanus illi homines pecora faciebat, ut se faceret Deum.

Xerxes Icllesponsum radiibus, quasi pone, junxit, ac deinde injecta humo pedibus per eum cum lato exercitu iter fecit. Verum cum pontem viri lato lacus fuerit, tempus estas dispergit, Alius

Et
tumidus
venerum
habere
frater
solium

COMMENTARIA IN ISAIAM PROPHETAM, CAP. XIV.

mare tum virgis jussit verberari. Audi Herodotum, illi. VII. : « Xerxes indignus ferens, quod natae naves dispergisset, jussit trecenta Helleponio verbera infligere et in ejus pelagus per compedium dimiti. Jam undivisi, misisse quoque cum his qui signata Helleponio invenuerentur, lentes barbae verba ac vesana : O aqua amara! dominus ne tibi irrogat penam, quod eum læsisti, qui te nihil meritus erat. Te tamen rex Xerxes, velis nolvisse, transmittet. »

Julianus Apostola, ut deus habetur, moriens ringere voluit se ex oculis hominum evanescere, et quasi in celum concendiisse, ideoque secreto in flavium se mergero cogitavit; sed a suis rem odorantibus impeditus est, ut refert S. Gregorius Nazianzenus, orat, in *Antiquum*.

Chosroes Persicus rex, victoris insolens, voluit ali deus. Hinc currum ex auro fabricavit, in quo inter subtiles at oculos ductus, quasi deus dicitur : aquam infundebat, ut pluviam dare videretur : et in specie subterranea equi quadratus trahebat in circulum, sonitumque tonitruum edebat, ut ipso tonare videretur. In tali fano profanus resedit, quasi Deus Pater, et iuxta se crucem Domini a dextris posuit loco Filii, et galum a sinistro loco Spiritus Sancti : se ergo jussit Deum Patrem nominari et coli. Quocirca a Deo punitus, ab Heraclio victus, et tandem a filio triuerte, ita Silfridus presbyter, lib. I *Ecclesiasticum*, anno Domini 612, et Baronius, anno Domini 614.

Audi quid de Canuto rege scribant Chronicorum, et ex iis Polydorus Virgilius : Canutus, inquit, rex Danie et Anglia, sedili in littere posita dixisse fuit : « Mire regni mei pars es, itaque nulli ostempseris : sed illud mox impetu factio sicutus ejus undi perfudit. Quare territus rex de solo surrexit : « Vana, inquiens, omnium regum potestas, et solus Deus omnipotens est ; » ac corona cruci imposita, postea egregius pictatis et modestie cultor existit, magis quam ante, et modicis suis (quorum causa haec faciebat) ut accrescit purus.

SEBASTA IN MONTE TESTAMENTI. — Intellige per hebreos *sicut* q. d. Sicut Deus cultus fuit in monte Testamenti, id est in templo Hierosolymitano, antequam illud a patre meo Nabuchodonosore exerceretur : Ita et ego Balsasar colar ut deus in solo meo, vel in delubris Babylonis.

Nota : Templum Salomonis vocatur mons, tum quia solum erat instar montis, tum quia sicut in monte Sion. Vocabul Testamenti, id est federis, quia in eo tabula legis et arca federis, conservabantur. Idem templum vocatur latera Aquilonis, quia erat ad Aquilonem urbis partem sicut, ut patet ex illo *Psalm. XLVI*, 2 : « Mons Sion, latera Aquilonis, civitas regis magni. » Unde Sepugnatio hic vertuntur : Super montes excell-

sos (Sion et Moria), qui sunt ad Aquilonem.

Parabolice notat primo, sub hoc schemate superbiā diaboli, quod tam in celo quam in terra scilicet cum Deo throno sedere vicerit, puta in templo, ubi adoraretur. Hinc S. Chrysostomus, homil. De Adam et Eva, tom. I, censet angelum huc dicentem vocatum fuisse : « Sathan, id est positio Dei, vel ponens se ut Deum : » Unus, inquit, angelus primus, qui Sathan dictus est, iniquum et nefarium presumptionem assumens, dixit : Ponam sedem meam ad Aquilonem, et similis ero Altissimo. » Qui ergo latine dicitur Lucifer, hebreo vocatur Sathan. « Et ita pro tali presumptione occidit irreparabiliter, ut angelus primus precipitatus de culmine angelico, diabolus nominaretur. » S. Bernardus, serm. De S. Benedicto : « Dixit, inquit, Lucifer (sed non iam lacifer, sed tebrifex vespurus) : Sedebi in monte Testamenti,

(1) Hunc montem non esse Sion montem si probat Rosenmüller, cuius opinioni non pauci adstipulari videntur : « Montem illum, inquit, januodium regum Babylonum in potestatem solum redegerat, sed et temporum exterarum et combusserat : quid ergo gresserit se in secessum, qui multo plus jam fecerat ? » Et stat et oratione gradatio : processerat, ascendam in celum, et supra stellas Dei firmam solidum meum ; jam quam non humile solum, sed precepsis lapsu, et sedebi in monte Maria ! Accipit, quod sequitur, in *litteris Septentrionalibus*, cum templo monte in austro Hierosolymorum fuisse constat. Quae difficultates hene perspicuevit J. D. Michaelis in *Biblio. Orient.* part. V, pag. 194, et in *Supplet.* pag. 1112, aliam hunc locum interpretandi viam ingressum est. Ei sub monte coenatus et extremitas Septentrionalis, post illas Del, majus et subiunxit, teorum intelligi videntur *concessus*, quidam atlantici fingerantur, in summo aliquo monte, celum sustinente, nec vero Atlanta, aut Olympia, sed sibi ipso polo artico stellata polari. Nempe soleat, ut satis notum, in precepsis montibus, maxime borealibus, Olympo Graecorum conuentum aliquem et concilium *Deorum* fingeret, cuius opiniionat fabule Aurora fortasse borealis in illis montibus via occasionem dedit. Itipsum certum montibus sustinet, et oculis videbatur, et fingerant Poetae. Cai ignotus

Gellier Atlas

Atum humero portans stellam ardentem apicum, ipse quoque Superiorum conventus nobilis ? Sed hinc quidam fictione ipsa terrarum natura in Asia fuisse occasum dare potuit. Babylonum boream versus altissimi montes vergere terra, expectabatur. Jam sicut ad Septentrionem, in qua polaris stella semper sublimis, et mundus priscis illis hominibus videbatur ; sed ipso axe major aliisque et Atlante multo sublimior expectabatur, fingerantque a Babylonio mox colifor, verum ac summum Deorum concilium, atque *ibidem* ipsum Jesu locum accepisse videntur Alexandrinii, *et ibi et apud Bezae;* et Syrus, *in monte alto, in liture Septentrionali...* In hoc ergo summo monte se sub stella polaris concessum, reliquaque ex alto despectum stellarum, Babylonios somnis habet... Ab hac explicazione non multum differt Dodererius de hoc loco sententia, *montem concessum poete dici pro axe polari, quoniam in altissimo hoc loco, quasi in centro, totum celum cum stellis corre et conjungi videatur.* (Rosenmüller.)

(a) Quam infima sit haec prior ratio, vide in prima ad cap. III. annos.

COMMENTARIA IN ISAIAM PROPHETAM, CAP. XIV.

20

similis ero Altissimo. O impudens ! o impudens ! Milliū milium ministrant ei, et deies centena milia assistunt ei : et tu sedebis ? Cherubim stabant, et non sedebarunt. Quid laborasti, ut jam sedebas ?

Secundū sub hoc scheme, inquit Hieronymus, Cyrillus et Basilis, significat superbiam regis Babylonis, quasi dixerit : Ego studebo effere meum nomen et regnum super omnes et omnia, ut toti universo dominerim, et quasi abjecta omni Dei reverentia vix mortalem se esse sciret, putare sibi divinum aliquod nomen inesse, ideoque ut deus in tempore coli et adorari voluerit.

Addunt et Hebrei voluisse Nabuchodonosorem ut deum adorari et coli in templo Hierosolymitano, quod vix est credibile : nam ipse illud everget. Simili tropo Ezechiel, cap. xxviii, 14, ait de rege superbo Tyri : « Tu Cherub extensus et protegens, et posui te in monte sancto Dei : in medio lapidum ignoratum ambulasti. »

Mystice, S. Augustinus, lib. III *De Doctrina Christi*, cap. ult., iuxta regulam VII, Tironi haec accepti de diabolo, id est diaboli corpore, quod est cactus infidelium, impiorum et reproborum, et S. Bernardus, tract. De XII Grad. hum., gradu I, in fine, per Aquilonem in intelligi reprobus : « O Lucifer ! inquit, qui mans oriebaris, imo jam non lucifer, sed noctifer, aut etiam mortifer. Rectus tunc cursus erat ab Oriente ad Meridiem, et tu prepostero ordine tendis ad Aquilonem ; quanto magis ad alta festinas, tanto celerius ad occasum declinas : nimur Aquilo hinc frigidus sum reprobri ; sedes tua, potestas in illos. » Idem, serm. 88 in *Cant.* : « Diabolus, ait, in veritate non stetit, quia non innixus est Verbo, qui in sua virtute confusis est. Id est fortasse sedere voluit, quia stet non valuit. Dicebat enim : Sedebi in monte Testamenti. Ceterum Deo alier judicante nec stetit, nec sedit, sed ecclite diente Domino : Videbam Satanam sicut fulgor de celo cadentem. Ergo qui stat, si non vult cedere, non fidat sibi, sed nitatur Verbo. Verbum loquitur : Sine me nihil potest facere. » Idem, serm. 4 *De Ascens.* : « Heu miser, inquit, in *litteris Aquilonis* ! Fridus est mons ille, non te sequimur. Potestatis habet concepcionem, altitudinem presumit potentia. Quanti tamen usque hodie feda sequuntur infelicia vestiga, immo vero quam pauci evadunt, quibus non dominandi libido dominetur ? quem sequimini, miseris homines, quem sequimini ? Annon videtis Satanam tanquam fulgor de celo cadentem ? Nonne iste est mons in quem ascendit angelus, et diabolus factus est ? »

14. SIMILIS ERO ALTISSIMO, — q. d. Ut verbo dicam, ero summa et sacra Majestas, non tantum humana et regia, sed et divina, et ut talis adorabor. Dicibus hoc Balsasar a patre suo Nabuchodonosore, qui in statua aurea altissima, scilicet sexaginta cubitorum, adorari voluit, Daniel. iii. Sic rex Tyri, Ezech. xxvii, 2, dicebat : « Deus ego sum, et in cathedra Del sedi in corde maris ; »

cui proinde Deus, vers. 9, replicat : « Homo es, e non Deus ; in manu occidentium te morte incircumcisorum morieris. » Sic Augustus Caesar divinos honores usurpavit, et aras sibi ponit voluit. Unde Horatius, lib. I, epist. 16 :

Attigit solium Jovis, et caelestia tentat.

et Virgilus, *ecloga* 4 :

Namque erit ille mihi semper Deus : Illus aram Sepe tener nostris ab ovillis imbuet agnus.

Neque aliud ille Phaeton, ille Icarus Gentilium, sicut in celum volutu significarunt.

Nota *et similis ero* : Lucifer enim sive diabolus initio non fuit tunc solidus, ut velle esse Deus, aut Deo aequalis, et secundus quasi Deus ; sciebat enim hoc esse impossible et stultum : sed initio considerans eximiam nature sue pulchritudinem, sapientiam, potentiam et gratiam, sibi in ea nimis complacuit : inde fastu infumatus, qui crescente eo processit, ut, quasi sibi ipse sufficeret, nollet pendere a Deo, nollet Deo subdi, nollet eius legi et imperio subjaceret. Unde fuit excessus, potiusque haec exortata cum superbia ita crescere, ut vere equalitatem Dei et divinitatem appeteret, ut videntes tyrannos quosdam eam appetiesset. Sed initio antequam excederetur, eam ambere non potuit. Quocirca verisimilis est illa Doctorum sententia, diabolo revelatae fuisse Christi hominis unionem hypostaticam cum Filio Dei, eumque hanc Christo invidisse, et sibi eam appetuisse. Soicit enim hoc fieri posse, putabat et ipse ita fieri debere, quid ipse, utpote angelus, nollet esset homine. Et sane si hoc mysterium unionis et revelatione fuit, vix dubium est quin illud superbus angelus ambiverit, et Christo inviderit. Sed hoc ei revelatione esse opinari licet, demonstrare ex Scripturam vel Patribris non possumus.

15. VERUNTATEN AD INFERNUM DETRAHERE. — Nota justam superbie peccatum. Balsasar et diabolus ascenderent voluerunt in summum celum ; Ideo descendenter in imum laci : opponit enim Propheta imum summum, infernum celo, latera laci, ut habent Hebraea, lateribus Aquilonis. Hic spectat Homer adagium : « A Tarisseo in Tartarus. » Tartarus enim est locus infelicitatis, Tarcessus felicitatis : est enim Tarcessus urbs in finibus Hispanie, ob loci fertilitatem celebris.

Recte Climachus, gradu. *De humilitate* : « Superbia, inquit, ex angelis demones facit, humilitas ex demonibus angelos facit. » Sic S. Michael humiliiter dicendo *שְׁמַעְמָן מִצְרָא אֵל*, quis sicut Deus ? Lucifer sedem, eo defurbato, obtinuit. Deus enim depositus potentes de sede, et exaltavit humiles.

Hebe S. Joannes Abbas, qui Theodosio Imperatori victoriari contra tyrranos predixit, apud Palladium in *Lausiac.* cap. XLIV, narrat monachum quemdam superbientem de sua virtute, tentatam fuisse ac supererat a demone appartenente ei in specie mulieris, eumque illiciente ad

Habidinem. Cui cum tandem ille consenserit, demon evasit evanescens ex manibus ejus sicut umbra aliqua. Risus autem in aere auditus est multorum demonum clamantium: « Qui se exaltat, haec nihilabitur. Tu autem ad celos quidem exaltatus es, humiliatus vero es usque ad abyssos. » Quocirca surgens ipse lamentans et desperans de sua salute, ad seculum reversus est.

E contrario senex ille in *Vitis Patrum*, lib. VII, cap. xiii: « Quantunque inquit, se deposituerit homo in humiliitate, tantum quoque proficit in alium; sicut enim superbia, si ascenderit in celum, usque ad infernum ducitur: ita et humiliatis si descendenter in infernum, tunc exaltatur usque ad celum. »

Moralius ergo discie hic quid sit superbia, quid ambitione: nimis est peccatum Luciferi, quod ex angelo pulcherrimo fecit tenebrum diabolum. Qui ergo ambiant episcopatos, praefatus, vel principatus, sciant *primo* se ambiare regnum animarum, de quibus rationem ab eis exiget Deus, earumque damnationem, si pereant, eis imputabis: est ergo praelatura onus eius angelicus hi meritis formidandum. *Secundo*, sciant ambitionem in aequo ac avaritiam, multa peccata secum trahere: ambitionis enim parati fore sunt quasiabet occasiones arriperre crescendi per fas et nefas. *Tertio*, sciant plorasque hereses ortas esse ex ambitione; ambitionis enim cum ad suas spes et dignitates, quas pretendebant in Ecclesia, pervenire non poterunt, nisi sunt Ecclesiae hostes et heresiarchae, vereque Luciferi. *Quarto*, cogitent illud S. Chrysostomi, homil. 34 in epist. ad *Hebr.*: « Mirabile est si salvator multi Prelatorum, plures enim dannantur; sciantque multos damnari in dignitate positos, qui salverant, si viverent privati; proportionaliter enim multo plures in humili subditorum, quam in alto Praeflatorum statu salvator; nimis multa tolluntur in alium, ut lapsi gravore ruant, feruntque summos fulmina montes. *Quinto*, cogitent illud Sapientis: « Potentes potenter tormenta patiuntur. » *Audient* Origenem: « Omnis, inquit, adeundonoris Ecclesiasticis abscondetur ambitione, si se iudicando potius, quam iudicatores, hi qui praesesse volunt populis, cogitarent. » *Sexto*, sciant ambitionem nunquam satiar; quia semper ad majora tendit: sicut Lucifer non quietivit, donec thronum Dei invaderet; nam, ut ait Seneca, « ambitionis non tam iucundum est multos post se videre, quam aliquamante se habere molestum. » Ita superbum Aman magis torso unus Mardonius illi prelatus, quam recrearint omnes populi et principes ei se submitentes. *Septimo*, cogitent illud Juli Cesaris: « Qui in excelso vitam agunt, eorum facta ab omnibus notantur; » suntque expositi multorum censure, invidie, detractionibus, odiosis. *Octavo*, cogitent quoniam honor et dignitas cito perire, ut flos; unde Psalms ait: « Perit memoria eorum cum sonitu. » *Nono*, quod variis

fluctibus agitentur ambitionis, ut mare; tum ob multis distractiones et curas, quibus honorem aucepunt vel tueri volunt; tum ob emulos; tum ut suis, vel Superioribus, vel subditis adulcentur. *Decimo*, cogitent exemplum Christi, qui quiescit dum regnum fugit, et privatum egit vitam; quin et subditus fuit parentibus. *Undecimo*, quod Sancti fugerint dignitatem, et, cum coacti illas subierunt, quasi sub gravi onere ingemuerint. Ambrosius, populi vocibus Mediolaniensis Episcopus postulatus, nocte ex ure aufugit. S. Chrysostomus, episcopatum metuens, in solitudinem recessit. S. Martinus, teste Sulpij, ne diaconatum quidem suscipere voluit, nedum episcopatum, nisi contus. S. Gregorius, electus in Pontificem, non tanum fugit, sed etiam ad Mauricium Imperatorem scripsit, rogans ne consentiret sua electioni. S. Ammonius eremita aurem sibi prescidi ne Episcopius fieret. S. Malachias, ut scripsit Bernardus in ejus Vita, nisi Episcopi congregati illi anathema comminari fuissent, non suscepisset episcopatum. « Omnen inquit Bernardus, locum sublimem velut precipitum reformidabat. » S. Augustinus, cognita sui Episcopi morte, fugit ab urbe. Audi eum, serm. 1 de commun. vita Cleric.: « In quo loco sciebam non esse Episcopum, ne illo accederem, cavebam; et hoc agebam quantum poteram, ut in loco humili salvarer, ne in alto periclierar. » Idem fecit S. Fulgentius, qui per vim tandem creatus est Ruspensis Episcopus. Sic et Leo, electus in Summum Pontificem, exhaurit. Audi eum, sermone 2 in sua assumptione: « Domine, audiui auditum tuum, et timui; consideravi opera tua, et expavi. Quid enim tam insolitum, tam pavendum, quam labor fragili, sublimatis humili, dignitas non merenti? » Vnde Seneca in *Hercul. Fur.*:

Dominae tumidos, spiritus altos gera.
Sequitur superbos ular a tergo Deum

E contrario, « humiliata » et fuga dignitatum, primo, est *tutissimum* virtutum omnium thesaurus, inquit S. Basilius, cap. xvii *Consist. monast.* *Secondo*, « est custos pudicitiae, et mater patietiae, » inquit S. Bernardus, tractat. *De Ordine vita. Tertio*, « est totius spiritualis structurae solidissimum fundamentum, » inquit Cassianus, *Collat. XIX*, cap. xii. *Quarto*, « est tota Christiane sapientiae disciplina, » inquit S. Leo, *erm. 7 De Epiphan.* *Quinto*, Deus humiles exaltat, superbos humiliat, ait Christus. *Sexto*, humiliata gratia et opis divinis est efficacissima concilia. Sicut enim pluvia et flumina in valles defluit, ita præfata Dei in animam humilem depluit et descendit. *Septimo*, omnia Dei dona omnesque virtutes presumunt, nisi adhuc humiliatis, inquit S. Gregorius, *XXVII Moral.* cap. ult. *Octavo*, humiliat et amabilis Deo et hominibus, superbus omnibus est exosus. *Nono*, cogitent illud Christi, *Luce vi*: « Vobis, cum benedixerint laudarint vobis homines. »

Decim inest: « Decimo, cogit illud S. Augustini, epist. 56 ad *Dioscorum*: Non aliam ad capessendam et obtemperandam veritatis viam tibi munias, quam que munita est ab illo, qui gressuum nostrorum verus Deus videt infirmatam. Ea autem prima est humiliata, sive humilitas, terfa humiliata; sic fiet, ut illud Anna implorat: « Steriles peperit plurimos, et que multos habebat filios, infirmata est. » Denique, humili est quasi alter Lucifer: sicut S. Franciscus per humiliatem factus est Seraphicus, et per Seraphinum impressa sibi accepti stigmata Christi, atque post mortem in celis ad gloriam Seraphinorum evectus est, teste S. Bonaventura. Ita Pharaon, Arius, Calvinus per superbiam in abyssum, et in ima tartari demersi et dejecti sunt, ut in sedibus ignis Lucifero assident. Audi Patrum sententias in *Vitis Patrum*, lib. VII, cap. xii: « Quidam ex Patribus dicebat: Humilitas est precursor charitatis, sicut Joannes Baptista Christi; et sic arfaltus ad Deum: quia Deus charitas Christi; et aliis rogatus, quid esset humiliata, dixit: « Arbor est vite in alium excrescens; » aliis: « Est terra in qua iussit Deus sibi sacrificium offerri; » aliis: « Perfecta humilitas est humiliata; » aliis: « Humilitas nec irascibilis, nec alios irasci permitit. »

Porro signa humiliata paucis ita describit Albertus Magnus in *Paradiso anima*, cap. ii: « Humilitas, inquit, vera et perfecta est, cum exhibita gloria contemnitur, ne exhibenda appetitur. Secunda verus humili semper timet ne sibi aliqua gloria exhibetur, et cum sibi exhibita fuerit, exasperans medullitus contristatur. *Tertio*, verus humili nunquam de aliqua gloria vel gloria gloriatur, nisi ex hoc audientibus confidantem ad Deum prestare intenda. *Quarto*, verus humili nec majori, nec minori, nec aquali se comparat: immo nullum inferiorem se credit, nullum omnino spernit, et se solum ex corde despiciat, et ab omnibus despici ferverent appetit, gaudetque cum despectus fuerit; talis nullum timet contumeliam, quia nullum timet gloriam. Ita Albertus, l. 18. *OMNES REGES GENTIUM*, etc., DORMIERUNT IN GLORIA, — gloriose sepulti sunt, scilicet non cum Plebe, sed in domo, id est in parentum et regum sepulcro, sive mausoleo.

49. *TU ACTUS (o Balsasar!) PROJECTUS ES DE SEPULCRO TUO.* — Balsasar sepulcro extrahit non potuit, qui eruit sepulcro (1). Sensus ergo est, q. d. Tu, o Balsasar! occisus a Cyro projectus es, nec illatus in sepulcru regum, quod majora tei, Iurque ipse tibi destinaverae et magnifice adoraverae. Unde Vatabulus vertit, *allectus es de sepulcro*, id est abiectus es procul a sepulcro, ne in illud inferneris.

(1) Sed quid vestat Balsasaris regis corpus prius inhalatum, deinde sive propter odium, sive post regionis devastationes effusum fuisset et in terra derelictum, nec ultra sepulcro illatum?

Hebrei hinc accipiunt de Nabuchodonosore, quem fabulantur extractus *falsa de sepulcro* et filio Evilmerodach, ut scipio *Babylonis ostendit patrem non in bestiam, ut ante, esse mutantur, sed vere mortuum, itaque ab eis in regni successionem, quasi filius ei huius admittetur; idque fecisse ex consilio Jechonie, ac propterea eum *exallaso*. Ita refert S. Hieronymus. Addunt Abu lensis in libro IV *Reg.* cap. xxv, Quest. XXXVII, Haymo et Hugo hic, ejusdem consilio divisum esse cadaver in trecentas partes, easque in totem vultures (ut eis devorarent), fuisse dispersitas, ne ulia spes esset redditus ejus. Credo trecenta hec esse, non prodigia, sed mendacia.*

QUASI STIRPS INUTILES, — quasi surculus sterilis, vel amarum et malum ferens fructum, qui ferron non inserit, quin et insertur evellitur.

POLLUTUS ET OBOVULUS — sanie et sanguine et cadaveribus occisorum, veribusque inde securitibus; hoc est quod dixit, vers. 41: « Subter te steretur finea, et operimentum tuum crunt vermes. »

DESCENDERENT AD FUNDAMENTA LACI. — Ita vocat profunditatem tam sepulcri quam inferni; verisimile est enim cadaver Balsasaris, cum aliis cadaveribus Babyloniorum cæsorum projectum fuisse in lacum, vel fossam aliquam ingentem. Unde quod sequitur: « Non habebis consortium, neque (ne quidem) cum eis in sepulcra: cum eis, » subauditus regibus gentium; his enim cum opposuit, vers. 18, non autem *interfectis* gladio; his enim cum assimilat hoc versu.

20. NON VOLABITUR IN ETERNUM SEMEN PESSIMORUM, — q. d. Delebitur memoria seminis et stirpis impiorum; nam Balsasari nemo de stirpe Nabuchodonosor successor, sed cum ipso omnis stirps regia exsina est. Ita S. Hieronymus.

21. PREPARABIT FILIOS EIUS OCCISIONI. — Hinc patet Balsasaris filios vel naturales vel adoptivos, putis destinatos ab eo regni heredes, puris fuisse occisis; plures eum habuissent naturales, cum tot haberet concubinas, satis est verisimile.

NEGUS IMPLEBUNT FACIEM ORBIS CIVITATUM. — Id est non implebunt superficiem civitatum orbis, id est non implebunt civitates orbis; est hypallage: vel orbis civitatum, id est orbis qui civitatibus abundant, q. d. Deus succedit eos, ne orbem et turbes replet praefecti et hominibus sibi similibus, scilicet impiorum. Deoque exosis: qualis enim est rex, tales sunt et aulæi et populi et urbes. Ita Vatabulus.

Secondo, Arias et Forerius vertunt, *non implebunt faciem orbis uribus*, ut scilicet multas in eo urbes condant vel illustrant.

Terterio, Sanchez explicat, q. d. Filii Balsasari non implebunt faciem orbis, id est totum orbem, civitatum suis, id est, non habebunt sub divisione sua civitatem totius orbis, ut jaocabant; facies enim orbis, venti, gladii, vocatur ipse orbis, venus, gladius.

Alior Chaldaea, Septuaginta et Pagninus proponunt arim, id est uribus, legentes תְּרֵם tsarim, id est adversarios, veruntur, non implebant (Balsasaris filii) orbem infensis castris, uti fecerunt ejus parentes, qui bellicos motibus omnia turbent, ut regnum amissum recuperent et propagent. Ita 3. Cyrillus.

23. ER IN PALUDES AQUARUM. — Babylon enim est in paludibus iuxta Euphrat, quem in variis rivis et fossis Persae deduxerant: ipsa ergo eversa, remanserunt sole paludes et rivi Euphratis (1).

ET SCOPARI EAM IN SCOPIA TERENS. — Id est, ut Vatablus, scopo vastatrix verram eam, q. d. Ha studiouse et exacte Persae vastabant et diripient Babylonem, sicut studiose ancilla scopis verrit pavimentum, ut illud scopante et fricando quasi atterat, uti faciunt ancille Hollandiae nitoris amantisimae. Simili tropo al Plantus: « Converteret hic jam me totum cum pulviseulo; » et de Tyro ait Ezechias, cap. XXVI: « Radam pulvorem ejus de ea. »

24. JURAVIT DOMINUS, etc.: SI NON, UT PUTAVI, ITA ERIT, — q. d. Juravit dicens: Si non ita eveniat ut dico, non sem Deus, non habet verax. Vox enim si Hebreis est nota iuramenti exasperator, in quo ipsum exasperationem per euphemismum subcitat (2).

25. UT CONTERAM ASSYRIUM, — id est Sennacherib: huic enim in terra sua, id est in Iudea, contrivit Deus. Redit enim Propheta cum tempore, et ad Sennacherib urbium jacentem, de quo egit, cap. vii, et deinceps: ut scilicet Iudei videntes Isaiam de clade Sennacherib vera predixisset, credentes quoniam ea quae de Babylonis, alisque longe post futuri predixerat, vera fore, vereque evenienda (3). Alii nonnulli per Assyrium accipiunt

(1) Semiramis molem quidem jecerat, qua extra ripas diffundentem Euphrat concrecerat. Ista opera postea aucta et amplificata fuerit. Sed cum Cyrus aggeres percupisset, ut fluminis cursum also detorqueret, rursum aquae ratione immutaverunt. Persidi reges quibus illa fere cura erat de Babylonis splendore et salubritate, nihil ejus causa fecerunt, ita ut tota prorsus vacuum, fugatio, expulsio atque delectum conversa est. (Strabo, lib. XVII, loc. 2, cap. xxi *finit.*)

(2) Propheta quae sequitur, vers. 24-27, de Assyrie inrito quoniam iterum pacifici (vide cap. x), iuxta S. Hieronymum, sic cum Babylonis eversione connectit: sed, — dicet aliquis, quam consilacionem regni adhuc tam rogi Chaldeorum eversio nobis affere potest, cum tamdum assyrii nunc patimur? Respondet Propheta: Ideo vos iterum pacifici Deum Assyrios vos obrenuntius dirigit, non negare potest, qui Scripturas legit, his quae versus concordantem continuerat. *Assyrium ergo atque constitutum de vastanda Babylonem et occidendo reges et loco Babylonum et regis substituit Assyrium* in Iudeam delendum, quasi idem fuerit. Erat profecto idem quod utriusque Victoria significabatur; historia autem, et constat, longe diverse. Scio quid ex historie responderet potest, proper mutationes imperii Assyriorum et Chaldeorum; sed malo Christum praecellus habero, et omnina, salva tamen veritate et fide interpretis, ad ipsum referre. (Forerius.)

(3) Ut conteram Assyrium, — etc. Hic versus, qui omnino videtur intelligendus de cede exercitus Assyriorum per angelum, torqueos qui omnia haec intelligi debere (ut prima parte) de Babylonis excoido contendant. At nos, qui sub typō delineari putamus libertatem filiorum Dei per Christum (quod quoties Propheta docuit, quedam admiscere solent quae non tam typō et

Holofernem: hic enim missus a Nabuchodonosore regnante in Assyria, puta in Ninive, contributus est in montibus Israel iuxta Bethuliam cum toto exercitu, cum caput ei amputatum est ab heroina Judith.

26. HOC CONSILIJUM, QUOD COGITAVI SUPER QVIRI TERRAM, etc., ET SUPER UNIVERSAS GENTES. — Commodo hoc accepero pro subiecta, materia, scilicet omnem terram et omnes gentes Assyrii subiectas, aut confederatas, quae cum eis contra Iudeos arma tulerunt, uti fuerunt Syri, Samarita, Moabite, Idumei, Philistini et Egypti: quibus proinde cladem in sequenti capituli ex exercitu ore dei Propheta denuniat. Ita S. Hieronymus.

28. IN ANNO, QO MORTUOS EST REX ACHAZ, — et successit filius Ezechias: ergo anno Ezechias regis, facta est haec propheti contra Palestino hostes Judeorum, ut per eam erigerentur Iudeorum animi, scirquent fore felix et auspiciata nouum pri regis regnum. Ex hoc loco censit S. Hieronymus, omnis deinceps oracula usque finem libri facta esse sub Ezechia, uti dixi, cap. 1, vers. 1.

29. NO LEITERIS, PHILISTEA, etc., QUONIAM COLMINUTA EST VIRGA PERCURSORIS TU. — *Percussor* vocat non Achaz regem, ut volunt S. Hieronymus, Haymo et S. Thomas: Achaz enim a Philistis cladem magnam accepit, il Paralip. xxviii, 18; sed Samsonem, Davidem, et Oziavum Achaz: hic enim valde attrivit Philistis, ut patet il Paralip. xxvi, q. d. Nolite latari, o Philistini! quod vestri olim percussores sunt mortui, scilicet Samson, David et Ozias, qui vobis videbantur esse colubri, id est asperi et crudelis, suo tactu et plaga vos ferentes; quia ab eis nasceretur Ezechias filius Achaz, Ozie promopus, quasi

historia quadrare videntur quam veritati, in quam oculos definxerat. Sed cum Cyrus aggeres percupisset, ut fluminis cursum also detorqueret, rursum aquae ratione immutaverunt. Persidi reges quibus illa fere cura erat de Babylonis splendore et salubritate, nihil ejus causa fecerunt, ita ut tota prorsus vacuum, fugatio, expulsio atque delectum conversa est. (Strabo, lib. XVII, loc. 2, cap. xxi *finit.*)

(4) Propheta quae sequitur, vers. 24-27, de Assyrie inrito quoniam iterum pacifici (vide cap. x), iuxta S. Hieronymum, sic cum Babylonis eversione connectit: sed, — dicet aliquis, quam consilacionem regni adhuc tam rogi Chaldeorum eversio nobis affere potest, cum tamdum assyrii nunc patimur? Respondet Propheta: Ideo vos iterum pacifici Deum Assyrios vos obrenuntius dirigit, non negare potest, qui Scripturas legit, his quae versus concordantem continuerat. *Assyrium ergo atque constitutum de vastanda Babylonem et occidendo reges et loco Babylonum et regis substituit Assyrium* in Iudeam delendum, quasi idem fuerit. Erat profecto idem quod utriusque Victoria significabatur; historia autem, et constat, longe diverse. Scio quid ex historie responderet potest, proper mutationes imperii Assyriorum et Chaldeorum; sed malo Christum praecellus habeo, et omnina, salva tamen veritate et fide interpretis, ad ipsum referre. (Forerius.)

regulus, id est basilicus, longe vobis nocetior. Sic uti basilicus non tantum tactu, sed et visu, puta pestilenti halitu, quem ex oculis emitit, homines enecat, quin et aves volantes interficit, itaque eas ad se trahit et absorbet: ita et Ezechias sua vi et armis omnia vestra pervalet, et potentissimos vestrum quasi eminus solo aspectu, presencia et imperio suo percellet et absorbet, inquit S. Hieronymus. Ita configit narrat, libro IV Reg. cap. xviii, cum ait: « Ipse (Ezechias) percutit Philisteos usque ad Gazam, et omnes terminos eorum a turre custodum usque ad civitatem manitum (1). »

Alludit primo Propheta ad virginem Mosis, quae versa est in colubrum, et rursum in virginem, quae percussa, et tot plaga induit Egypto, q. d. Talis serpens aliquis pennatus esse et volare constat, talesque esse dracones Arabicos asserit Solinus, cap. XXXV, contra quos pugnant ibides aves; unde Egyptus eis quasi deos colebant. Illi ergo serpens pennatus idem est qui paulo ante regulis vocatus est: nam et Isaías, cap. XXX, vers. 6, regulum habere alas et volare assertit. Talis ergo Philistis fuit Ezechias. Talis et allegories est Christus, diabolus reprobus mordens, fideles vero et pios salvans: hinc enim quasi serpens alatus exaltatus fuit in ligno, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam; et sub eo principes Apostoli, pauperum pauperium, securi vivunt duxerunt.

Paulo alter vertit Syriacus interpres, scilicet: *De radice serpentis egreditur serpens bicapus* (amphisbena, de qua Solinus, cap. XI, et Plinius, libro XX, cap. XX), et fractus eius regulis qui volat: et Arabicus Antiochenus: *De stripe serpentis egreditur virera, et de progenie serpentis surda serpens volans;* et Arabicus Alexandrinus: *De serpente egreditur basilicus, et serpens volans devorans primogenitos.*

ET PASCENTUR PRIMOGENITI PAUPERUM. — *Primogenitum* in Scriptura sepe vocatur id quod est praecepimum et primarium, inquit Forerius, Vatablus et Sanchez: talis enim in domo inter filios est primogenitus: primogenitus ergo pauper et successores inopie parentum, sunt Iudei sub Ezechia iam paulo ante a variis gentibus vastati, ut patet il Paralip. xxviii, q. d. Erit pax et rerum copia in Israel, etiam apud pauperes, cum Philistini famae conficiebat; hoc est enim quod sequitur:

ET INTERIRE FACIAM IN FAME RADICEM TUAM. — *Locutus* est Philistea, quasi de arbore descendanta, vel excindenda radicem, q. d. Quando vires et copias Philistinorum siccabo, omnesque eorum reliquias consumam; tunc populus meus Iudeus, antea miser et pauper, requiescat et latet in quiete.

31. ULULATE, PORTA, CLAMA, CIVITAS. — *Ululate*, porta et urbes Philistinorum. Notat in portis magistratum et principes (hi enim sedebant et judicabant in portis), in civitate plebem et vulgus, q. d. Ululare, tam principes quam ostanti

(1) Alii, inter quos Berthierius, et percussorem = istum intelligent Sennacherib, qui ipsam Philistinum regionem invaserat, et qui mox exercitum et post redditum in Assyram ipsam vitam amissus erat. In ista sententia sane non contemnit, regulus et radice colubri egrossus est Ascarbadon, cuius dux, nomine Thartan, urbem Ascalon Philistinum quasi metropolim subjugavit, totamque regionem devastavit.

AB AQUILONI ENIM FUMUS VENIT, — q. d. A Ierusalem, quae Philistinis est ad Aquilonem, venient nee Semachericib, et vult S. Hieronymus; sed Ezechias de eo quod Prophetam loqui patet ex dictis, et ex artus, et sequent, eum copioso militum amperit, quod magnum pulvrum ei fumum pedius suis adveniens excidabit. Unde hic pulvis fumum est aduentans exercitus; hinc Virgilius. *Eccl. IX.*

Quis globo, o civis! caligine volvitur stra?...
Hoc si sit.

32. Quid RESPONDEBITUR NUNTII GENTIS, — id est gentium, qui scilicet de more e vicinis provinciis et gentibus venient ut de statu belli regent, an

Philistini, ut Judei superent et vincant: aut potius, ut Victoria jam pars Ezechiae congratulatur; quibus Ezechias et Judei non sibi, sed Deo inimici vicerunt, respondebant id quod sequitur.

Quia (quod) DOMINES FUNDAVIT SION, ut in *prophetis* SPERANT PAUPERES POPULI IUDAEI. — q. d. C. 12. agimus Deo, qui nobis hanc dedit victoriam, ex quo amet Sionem et Ierusalem, eumque figurare et stabilire destinavit: quicquid defecit: capaces et affluvi in populo nostro horuvidentes et cogitantes, in quavis calamitate ardentes invacuam sperabant, eumque invocabunt.

Alegoria et tropologia, hec facile est a sapiente spirituali Sioni, id est Ecclesia, et anima fidei.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit vestitatem et plantum Moab (1).

1. Onus Moab. Quia nocte vastata est Ar Moab, contineuit: quia nocte vastatus est murus Moab, contineuit. 2. Ascendit domus, et Bihon ad excelsa in plantum super Nabo, et super Medula, Moab ululavit: in cunctis capitibus ejus calvum, et omnis barba radetur. 3. In trivis ejus accincti sunt sacco: super tecta ejus, et in plateis ejus omnis ululatus descendit in flumen. 4. Clamabit Hesbon, et Elea, usque fasa auditita est vox eorum. Super hoc expediti Moab ululabunt, anima ejus ululabit sibi. 5. Cor meum ad Moab clamabit, vectes ejus usque ad Segor vitulam conterantem: per ascensum enim Luth flens ascendet, et in via Oroniam clamorem contritionis levabunt. 6. Aque enim Nemrim deserto erunt, quia aruit herba, defecit germen, viror omnis interierit. 7. Secundum magnitudinem operis, et visitatio eorum: ad torrentem saluum ducent eos. 8. Quoniam circuivit clamor terminum Moab: usque ad Gallim ululatus ejus, et usque ad Puteum Elim clamor ejus. 9. Quia aqua Bihon repleta esxi sanguine: ponam enim super Bihon additamenta; his qui fogerint de Moab leonem, et reliquias terrae.

4. Onus Moab. — Chaldeus: *Onus calcis male-dicti ad propinquum Moab.* Moab est pars Arabiae Petrae, ita dicta a Noah filio Lot, qui cum postiuis eam incoluit. Cum enim Lot fugeret ex Sodoma exlesti igne et flagrantibus, et versis in mare Mortuum, filia ejus minor inebriavit patrem, et accessens ad eum concepit ex eo filium, quem vocavit Moab, id est ex patre, quasi diceret:

(1) Profecta calamitatem Moabitis imminentem, continet prima, visitatatem praecipuarum urbium, concentram, latum octoginta, quod quadrangulis eum innimis fulcit: ejusque unilique parites are obducti, qui cum lychinorum pensiliis ad tria milia semper ardentium lumina recipiunt, miro fulgere intuentum oculos perstingunt, ut ex Bocharo, Bredenbachio, Ludovico Romano et alii, tradit Adrichomius, pag. 78.

Moab erat fertilis, utpote vicina Pentapolii fertilissime, feraxaque tum frugum, tam magis pecorum, ait S. Hieronymus. Hinc incola, in luxum et Venerem soluti, coluerunt suis symposiis et lasciviis Chamos sive Bacchum, uti dixi *Jerem. lixviii.* 7. Rursum Moabitas hostes erant populi Dei, scilicet Judeorum, eosque saepe vexaverunt: hinc eis hic excidium intentat Deus, vel per S. Hieronherib, ut volunt S. Hieronymus et Cyrilus; vel potius per Nabuchodonosorem, ait idem S. Hieronymus, Cyrilus, S. Thomas, Haymo, Dionysius. Nam Moab vastata esse per Semachericib non licet ex sacra Scriptura, Josepho, aut aliis historiis; sed per Nabuchodonosorem id factum esse constat, *Jerem. xlviii.* ubi Jeremias iisdem penit verbis, quibus hic ultor Isaiae, Moabitis cladem intentat. Unde videtur Isaiae de eodem que Jere-mias excidio agere, scilicet per Chaldeos illato: nam clades Semachericib, si que fuit, diu precessit tempora Jeremie; unde ab eo praedicti non potuit (1).

(1) Gentis Moabitica cui hoc vaticinio interitus denuntiat, origo (*Genes. xix.* 31), ex veteri fama referunt ad Loth nepotis Abram in Harane, filium natu maiorem, qui cum prolixi cupida ex incesto cum patre concubitu filium peperit, eum nomen **MOAB**, ex patre gentis, sive **INGRESSUS** colitus patri. Ejus familia prima sedes in solo fuit intacta, in confinitis *Zoar* (*Genes. xix.* 30), sita ad oram austrialem lacus Asphaltis. Deinde aucta genso numeri viribusque latius ditiosus termino procedit, et expulsa veteribus incolis (*Deut. ii.* 10), quidquid est regnos ad latum orientale Jordani, intra fluvios Zered, Arnon et Jabbo occupavit. Pars hujus regionis septentrionalis hodie **Balka**, australis **Carav** vocatur; vide *Handbuch der Bibl. Alterthumk.*, vol. II, part. 1, pag. 129, et vol. III, pag. 53 et seqq. Sed magna huius imperii parte auctio adventionis Israëlitarum ex **Egypto**, Moabitas exierunt, sub Sichone rege, Amorite, trajecto Jordane, iacet illam provinciam, quae Arnonem et Jabbo cum terret, in suam redigentes potestem; vide *Numer. xi.* 34. Sic Arnon rabi Moabitarum terminus, numerus *xlii.* 22; *Judic. xi.* 18, locisque pluribus alias, et a Josepho, *Antiquit. IV.* vi. § 1, cui dictur, ἐπὶ τὸν Μωάβιον αὐτούσιαν. Inter nos illas inveniuntur Iosites Israëlit in Cananæ ingressi, relinquendo tam tenaces, juxta expressum Dei mandatum, *Deuter. vii.* 9. At regnum Amortheorum Moabitas ablatum, cum transversa armata manu negarent, post reportantur in vicinum Helveti sibi vindicantem integrum (*Numer. xi.* 35), et Rubenatis atque Gaditis ceu possessionem habilitate assignantur, *Numer. xxxi.* Nomen tamen Moabitis, ab antiquis possessoriis, regione, incolentibus iam Israëlit, aliquando inhasit. Ita mons Nebo dictus esse in terra Moabitarum, qui tamen situs ad septentrionem Arnonis, ex adverso Jerichonitis, *Deuter. xxxi.* 49, *xxxiv.* 1. Huc et referenda campestria Moabitarum, in quibus castrata et **Irenit**, Jordani proximi, *Numer. xxxii.* 48-50, insequenti tamen evo ipsam haec regionem trans Arnonensem, olim ab Amorite, tandem ab Israëlitis occupata: Moabitas domo recuperant, et in antiqua sede postmodum restituti, ipsius Jesaya estate, quam propriam provinciam tenentur et inhabitant. Quod clarissime apparet ex nominibus urbium Moabitarum, quibus vates et oracula inter se in eis excedunt predicti, sicutum hoc in tribus Rubenitarum et Gaditanis. *In Reg. iii.* 6-27. Nam paulo post aduersus Iudeos, et Iacobus suppetas expeditionem suscepserunt, a quibus tamen magna affecti sunt clade, *In Chron. xx.*

Quia hoc capite dicuntur, obscura nobis sunt, tum quin urbes, quae in eo nominantur, jam pri- dem perierunt, et nescimus quo loco precise fuerint sita; tum quia modum vastationis Moab Scriptura non narrat.

Mystice S. Bernardus, tract. *De Undecim oneribus*, serm. 3, sic pergit: « Additur onus Moab; qui interpretatur, de patre. Naturalem illum ex- primit necessitatem, quam pater generatione trans- fundit in filium; sicut est in *vobis* manducandi, bibendi, dormiendo necessitas, et extera quae ad necessariam pertinet corporis curam. Quia hunc onus, fratres charissimi, quo cogimur, post solis splendorem, ad carnis hujus curam, quasi ad mortuum cadaver redire, et post spiritua- les cibos mentis procurare onera venit? Quale hoc onus? quod quotidiam a nobis misera ser- vitutis tributum exigit; et quem quotidie imple- vimus, evacuatum, crastino ventrem reimplete compellit? Quid dicamus? quantarum sollicitudinum ac curarum onus miseris mortalibus necessitas

númer. xi. 22, a Josue Rubenitis assignata, *Jos. xiii.* 17, in Jessi Moabitis vindicatur, cap. xv., 2, et *Jerem. xlvi.* 22; que tamen a Mass Galilis concessa, *Numer. xxxii.* 34. Taceo Medulam, Elasam, Achazam, Sibnam, Jerem, de quibus omnibus idem facile posset demon- strari. Hinc et Josephus, *Anab. XIII.* xv, ex historia Alexandri Jannei urbis *Terebinth*, *Medulam*, *Alez*, *Oz-za*, *Polybou*, *Zippa*, *Hazea*, *vocat* *Moabitarum*, quis omnes ultra Arnonem, et ex parte ultra Jabbo cum sita. Quia autem factum sit tempore et occasione, ut Moabites to- tam illam provinciam recuperarent, historia tacente, non satis liquet. Valde tamen probabile, id demum conti- gisse, Rubenitis, Gaditis et dimidia tribu Manassis in ex- humi abductis a Phine Tiglath-phulaser, Assyrie re- gibus, natae Peke, Israelitum regis, *In Reg. xv.* 29. Tum enim Moabites regiom sibi proximum, incoluisse mudatum, recipere, et moe trajepto Jabbo, partim Ba- sanitidis, quae Manassarum fuerat, occupare facilime poterant. Quod ad historiam et fata Moabitarum, ad va- tis nostra tempora usque, stinet, quo in monumentis veteris Testamenti reperiuntur, hec tene sunt. Rempu- ciliis peculiaribus illos satis maturae constituisse, praefec- tis illi regibus, inde patet quod iam Moab state regem corum, Balacum filium Sephoris, memoratum legimus, *Numer. xxxii.* 4. Judicum tempore Eglon rex Moabitarum tributariorum fecit Israëlitas, etiam cœs Jordanenses, ab Ehude tandem restitutos in libertatem, *Judic. iii.* 12 et seqq. Postea utraque gens videtur multius commercio- sis conjugis (*Ruth 1.* 4), se permisceresse, ad Sanlem usque creatum regem, qui veteres injurias, ac fortis stiam recentes, vindicaturis Moabitas, pariter ac reliquis in vi- ciniis hostes Israëliticis nominis gravissimo afflixit, *I Sam. xix.* 17; multa autem feliciori vi aggressus afflixit, *I Sam. xix.* 2; *Ps. lx.* 10. Servire tributariorum coegerit, gentemque adeo universis Judacis fidelibus imperiū conculsi. Ac per- missus hinc obnoxia, post discessum etiam decem tri- bupum, quo tempore Ephraimitas, haud liberum quidem dominos passa est. Nam mortuo Achabo excutere impo- situm jugum ceperit, *In Reg. i.* 4, pendu- solitum tributum recusare. Rebellerantes, Achab filius, et Ioram, inita federe cum Judaeorum et Idumeorum regibus, quamvis gravi bello vexaverint, sub jugum tamen reducere non pos- sunt. *In Reg. iii.* 6-27. Nam paulo post aduersus Iudeos, et Iacobus suppetas expeditionem suscepserunt, a quibus tamen magna affecti sunt clade, *In Chron. xx.*

ista imponit? adeo ut quorundam hominum Deus
venter sit, pro cuius non dicam delectatione, sed
onere, ipsam justitiam, et divinam doctrinam ve-
nalem habent? Hujusmodi, ut ait Apostolus, Do-
mino Iesu Christo non serviunt, sed suo ventri.
Quid præterea oneris in ipsa ciborum distinc-
tione sustinent, hos desiderantes, filos reijicentes;
cum ali ventrem torquent, ali caput gravent,
ali pectus opplicant, ali cor corrupti humoribus
premant. Verum de illis quid dicam, quos ista
necessitas nunc murmuare, nunc detrahere, nunc
insuper litigare competit? Contristantur, si cibus
vilior sit, si potius minus sapidus apponatur, si
preparatus tardius, si negligenter accuretur. Fra-
ters, qui hujusmodi sunt secundum carnalem ge-
nerationem viventes, Moab dici possunt, pondere
pene, quod in onore Moab Propheta commemo-
rat, dannandum.

NOCTE VASTATA EST AR. — Apposite nocte vastata est Moab, qui nocte ex incesto concepuita, teñebri et silencio involvendo, natus est, inquit S. Hieronymus. Unde hoo convicium, quod scilicet essent noctis filii, Moabitis objicere solebant aliae gentes. « Ar a erat metropolis Moab. Unde hebrei dicta est *vvv*, moabitis Ar, id est urbs, scilicet prima regni, per antonomasiam, inde postea dicta est Areopolis, q. d. Ar, *πόλις*, id est Ar urbs, non autem quod *πόλις*, id est Martis, esset *πόλις*, id est civitas, ut multi existimant.

NOCTE VASTATUS EST MURUS, — q. d. Moab contigit captia urbe Ar, que murus erat et propugnaculum totius provinciae. Cyrus ex historiis docet, venientibus Chaldaeis, muros Ar terremotu corrusse, itaque urbem facile ab eis fuisse occupatam.

Pro murus hebraice est **Vp** kir, quod Vatablus et alii accipiunt quasi nomen urbis Moab, quæ æque vastata sit ac Ar; idque valde est veri-

22-30. Post ea tempora usque ad editum Jesajae vaticinium, nihil in veteris Testamenti libris historias legitur de hac gente memoratu dignum. Fuisse autem Moabitas superstitioni et idololatria omni tempore addictos, tum idolis abusa culta, Balch-Pheor (*Num. xxvi, 28*), et Chemosh (*I Reg. xi, 7; Jerem. XLVII, 7-18*), testantur tum lenocini, quibus ad parenti impunitatem Israelitae perspice illixerunt (*Num. xxii-xxv*, (Rossmuller)).

Notandum Iasian istud contra Moab vaticinum anno mortis Achaz regis Judæa editum (xxv, 28). Porro in IV Reg. xxv, legimus Salmansares Assyriorum regem, regnum Israhel occupasse quanto anno regni Ezechie, qui patri Achaz successit. Eodem igitur tempore Salmansar Moabitan oppedit capi, ecoreum regionem depopulatus est. At tamen ex isto excidio velut renata, danna sua resurreverunt, et Joremias, octoginta post annos, ultimum interium a Nabuchodonosoro indigentiam predicando, essecum as Iasius Moabitarum urbem nominat, cap. xliii.

Duas igitur clades simul vaticinatur Isaías contra Moab, prior, quae tres post annos Assyro veniente eventura erat, et post quam Moabites fracti et debilitati, pauci relinquentur in terra, qui subratis habent civitates, et desertos agros exercerent (*xvi, 14*); posterior a Jeremias etiam praenuntiata, quam plenus et sine illa spe salutis interitus exciperet, et post quam Moab destinat esse populus.

simile, ut patebit cap. seq., vers. 7. Unde et correctior Biblia à Murus scripsit majuscula M (1).

2. ASCENDIT DOMUS, — id est, ut S. Hieronymus, domus et familia regia, item tota urbs Dibon ascendit ad excelsa, id est ad fana, quae erant in montibus excelsis, ubi colebant Chamos deum suum, ut ibi plangant, Chamos invocent, et in eum quasi tutum a Chaldeis locum se recipiant.

Secunda. Paenitens et Vafabius verunt, oscula-

*Secundus, Paginus et Vatabius vertunt, assecurant
(Ar vel Kir urbs, id est incolae urbis) in Boith, id
est in aëdem ipsam, hoc est ad templum Chamos,
ut regant idolum suum.*

Tertio, Forerius et Sanchez censem Baith vel Beth, id est domus, esse nomen proprium urbis, et forte decurtatum esse ex Bethgamlu, vel Bethmaon, vel Bethoron, que erant urbes Moah.

CALVITIUM, — in luctu enim veteres caput decalvabant, et barbam radebant. Idem de Moab ait Jeremias, cap. XLVIII, vers. 37.

4. EXPEDITI MOAB ULULABUNT. — PRO *expediti* Israe
braice est יְהוּלָם *challutse*, id est accincti armis,
parati et expediti Moabite ad tuendam patriam,
hi fracti animis arma deponent, et ululabunt. Ita
Vatablus.

ANIMA EJUS ULULABIT SIBI. — « Ejus, » id est eorum; vel « ejus, » id est cuiusque Moabita: « sibi, » id est in sinu suo ululabit. Porro « anima » significat hunc ululatum non fore fictum vel compitum, qualis est præficarum; sed serum, ex intimo corde et dolore manantem.

5. COR NEUM AT MOAB CLAMABIT. — Est vox Isaiae compatiens Moab, licet hostis Israelis, q. d. Licet hostes nostri sint Moabites, tamen revera doleo, et ex dolore ejculo et exclamo ob tantam clamendam et miseriam, quia

VICTES (id est, fortis), eius (qui sao robore
Moab tutabantur, sicuti vectes tutantur portas ur-
bis), usque ad Segor, — id est, usque ad terminos
regni fugient. Segor, inquam, quae est vitula con-
ternata, id est, ut habeat Hebreu et Graeca trien-
nis, vel triennium, id est populus fortis, validus,
et copia rerum abundans, similis vitula trienni-
ca enim, etate vitulæ et vituli sanissimi sum, pio-
guissimi, robustissimi, pariter et petulantissimi.
Vide dicta Jerem. xlviij, 24 (2).

(1) Urbs Ar Mob nomen exstat Jam, *Numer.* xxi, 15-38; Deut. ii, 9. Erat in Moabitide urbs princeps, ut ex illis locis patet, hinc *Rabba*, magna, dicta *Jos.* xii, 25, Αραβανον vocabant Graeci, teste Eusebii, quique ex eo hausti, Stephanus, de urbibus, in *Pæstætæba*. Erat iusta rixipalma australis Aranis, nunc in viem conversa exiguum, quem adhuc *Mab*, *Mob*, et *Arrabat* Arabes appellant (Cf. Cellarii, *Geograph. Antiq.*, tom. II, pag. 674; Reland, *Palestina*, pag. 577; Schulzenk., *Indie Geog.* ad *Viam Simeonis*, vocare *Caracha*; Albulada, *Tabel. Suria*, p. 90, etc.).

(2) Segnor erat una ex quinque urbibus quae igne de celo consumente erant, sed hinc ubi Deus peperit Loth causu, qui in illam se recepit. Juxta S. Hieronymum via tuta contornans vocatur, quia tribus terræ motibus quas sita sicut vitula subsiluerat.

Tametsi nostris moribus humile putetur, nec ferendum.

Secundo, Sanchez putat Segor et Moab dici vi-
tulum triennem, quia post triennium gravem ac-
cepit cladem, ut dicitur cap. xvi, vers. 14, de
mibi.

PER ASCENSIONEM ENIM LUTHI PLENS ASCENDET. — Videlicet Luthi urbs fuisse via ex Meah in Babylonem, sita in colle : quare Moabites, abducendi in Babylonem, flentes et ascenderunt, indeque per venerunt Oronaim, que erat terminus Meah versus Babylonem : Ibi ergo quasi extremum valdecentes patriae, et intima animi contritione et iustitia addidimus.

dam legunt Dibon ; aliis *Dimon* : sed idem est *Dimon* Biman ; nam littera b et m, cum utratis sit labialis, ideoque sono affinis, facile inter se commutantur. Jam per a additamenta, a prima, Vatablus et Forerius accipiunt novos rivulos, q. d. Tum plurimi novisque rivuli deflent sanguis ratus Monobitarum in flumen Dibon (3).

Secondo S. Hieronimorum sic explicatur ad Os-

Secundo, S. Hieronymus sic expicit, q. d. Occiduum incolis Dibon omnes ad evasionem et salutem adiunxerunt.

Tertio, Chaldaeus per « additamenta » accipit

ruit. Simili tropo cap. viii, per aquas Siloe regnum Iuda significavit. Secundo et aliis, q. d. Aque Nenim ab acolis in haec vastitate deseruntur, non suis aggriberis concludentur, ideoque ex eis maris Potus adjacentibus salse in eas influent, easque inficien, ut flant amarae et pessimae, ut sit Jaremias, cap. xlviij, vers. 34. Vide illi dicta (1).

Quia id est ut Vatablus vertit, et Septuaginta, unde) **ANTER HERBA**, DEFECT GERMEN, etc. — Causa enim eur areseat herba, est, quia aque deficiunt, non contra. Sic Hebreum **וְהַ** id est **quia**, sepe non causam, sed concomitantiam, eventum, effectum, et id quod consequentem est, significat.

7. SECUNDUM MAGNITUDINEM OPERIS, — q. d. Pro magnis demeritis auctorum operum graviter punient Moabites. *Visitatio* enim hie, ut et alibi sepa, idem est quod punitio.

AD TERRORTEN SALICUM DUCENT EOS, — id est capti-
vos Moabitas ducent Chaldei in Babylonem:
nam lorress salicorum, ait S. Hieronymus, vel est
valis Arabiae, per quam ex Moab iuit in Assy-
riam et babyloniam, vel Euphrates, cui adiacet
Babylon; hic enim de more abundant salices,
Unde Psalm. cxxxvi dicitur: «Super flumina Babylonis,
ita, in salicibus in medio eius, suspensi-
mus organa nostra. »

(Expositio in psalmum cxxxvi) [Mosaico]
rem: hanc enim significat leo, laqueus, regulus,
leo enim territorum symbolum est formida-
bilis et horrende sevitios et cladi; unde Egypti
in hieroglyphicis leonem pingebant, cum signifi-
care vellent hominem horrendo ac terribili aspe-
tu, inquit Piterius: quoniam etiam si quis somniavisi-
set leonum habere caput, cum onirocrita
terribilem fore hostibus denuntiabant. Unde, I Pa-
ralip. xii, 8, de quagmassisimis militibus Davidis
dicunt: « Facies eorum, quasi facies leonis. »

Septuaginta vertunt, *inducant super eum* (modibutum) *Arabes*. Arabes enim vicini Moabiti videntur juuisse Chaldaeos in vastatione Moab. Unde dicitur *intraerit* (modibutum) *Arabus*.

si vitulæ aut vaccæ appellatione gens quadam notatur, velut ruris tamen, qui in re pastoritæ, nil per se indecorum, aut proibit auribus non tolerabile spectabat, videbatur aliter. Vide *Osee* iv, 16, et v, 2; *Jerem.* xlvi, 20, & l, 11.

(1) Hoc oppidulum, ait S. Hieronymus, super mare mortuum est, salsis aquis, et ob hoc ipsum sterilibus. Sive autem allusit ad nomen, sive quod ante non fuerat, post vestitamentum accidit ut etiam aquae in amaritudinem verte-

(Rosenmuller.)